

**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KÜRESELLEŞME, KÜRESEL SERMAYE AKIMLARI
VE TÜRKİYE ÜZERİNE ETKİLERİ**

Kadir Gültekin NAZAR

SBE İşletme Anabilim Dalı Programında Hazırlanan

Yükse Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Esin OKAY

İstanbul, Ekim 2007

ÖZET

Küreselleşme artık dünyanın kabul ettiği, dünya milletlerini birbirine benzeten, her ülkeyi sosyal, kültürel, ekonomik özellikleriyle içine alan, ülke sınırlarının aşılmasını sağlayan bir dünya terimidir. Küreselleşme varlığı eski tarihlere dayansa da, belirginliği 1970’li yıllardan sonra kendini göstermeye başlamıştır. Hem pozitif hem negatif yanlarının olması tartışmalarına yol açsa da; çokuluslu işletmelerin gücüyle bu tartışmalar pozitif yönde yol almış, küreselleşme karşıtı görüşler azınlık olarak kalmışlardır. Küreselleşmenin artmasını sağlayan faktörlerin çokluğu dünyayı bir bütün haline getirmiş, iletişim ve ulaştırma kavramları çok kısa süreye inmiştir. Dünya artık çokuluslu işletmelerin ürettikleri malları kullanmakta ve sundukları hizmetten yararlanmaktadır.

Çokuluslu işletmelerin ve diğer yabancı yatırımların kendi ülkelerinin dışında yaptıkları yatırımlar dünyada küresel sermaye akımları adını alırlar. Bu yatırımlar genelde gelişmekte olan ülkelere yapılmakta ve yapılan yatırımın süresine ve niteliğine göre adlandırılmaktadırlar. Bu sermaye akımlarının doğal olarak, sermaye aktarılan ülkenin ekonomisi üzerinde etkisi vardır ve bu akımlar Türkiye’nin de etkisi altına girecek şekilde 80’li yıllardan sonra çok artmıştır.

Türkiye 24 Ocak 1980 tarihinden sonra küresel sermaye akımlarının yol aldığı yeni bir gelişmekte olan ülke sıfatını kazanmıştır. Serbestleşen sermaye, ithal ikamesi yöntemini benimseyen Türkiye için yeni bir çıkış açmıştır. Türkiye’nin finansal serbestleşmesi, diğer ülkelerle, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi kuruluşlarla daha sıkı ilişkiye girmesini sağlamış ve Türkiye’ye gelen yabancı sermaye miktarı belirgin bir şekilde artmıştır. Bu yabancı sermayeler, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımları, hisse senedi, tahvil, bono ve diğer sermaye piyasası araçlarını kapsayan portföy yatırımlarını, kamu sektörünün ve özel şirketlerin, uluslararası finans kuruluşlarından ve yabancı hükümetlerden aldıkları kredileri kapsayan ve etkisi uzun vadede belli olan uzun vadeli sermaye hareketleri ile kısa vadeli sermaye hareketleri ve sıcak para tabir edilen yatırımları kapsamaktadır.

ABSTRACT

Globalisation is a term worldwide accepted, which makes the people of different countries look alike and contains every country in the world with their social, cultural and economic properties. Globalism was always an important subject, but was more focused on after the seventies. Globalisms property to have both negative and positive sides brings along disputes about globalism, but with the power of multinational companies these disputes have advanced in a positive way and anti-globalism opinions have remained as a minority. The majority of the factors that increase globalism have made the world like a single big nation, and communications and transportations have become much faster. The world is now using the products of multinational companies and taking advantage of their services.

The investments of multinational companies and other foreign companies outside their country are named global capital trends. These investments are usually made on the advancing countries and are named by the duration and properties of the investment. Naturally, these trends have an important effect on the related nations economy and these trends have increased after eighties, also taking Turkey under their effect.

Turkey became a new advancing country into which global capital trends are coming, after the date January 24, 1980. Free capital broke a new ground for Turkey. Financial relaxation of Turkey provided closer relationships with other nations, foundations like IMF and World Bank and the capital that is coming to Turkey has increased significantly. These foreign capitals include direct foreign investments, capital market tools like share certificates, the credits taken from international finance foundations by the government sector and private companies, and short term and long term capital movements.

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE : Araştırma ve Geliştirme
BİT : Bilgi ve İletişim Teknolojileri
DYY : Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GM : General Motors
GOÜ : Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
GÜ : Gelişmiş Ülkeler
İGR : İnsani Gelişim Raporu
İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IMF : Uluslararası Para Fonu
JIT : Tam Zamanında Üretim
KİT : Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOBİ : Küçük ve Orta Boy İşletmeler
MES : Minimum Verimlilik Ölçeği
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
WIR : Dünya Yatırım Raporu
WB : Dünya Bankası
WTO : Dünya Ticaret Örgütü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet	ii
Abstract.....	iii
Kısaltmalar	iv
İçindekiler.....	v

GİRİŞ.....	1
------------	---

1.KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Tanımı Ve Kavramı.....	3
1.2. Küreselleşme Unsurları.....	5
1.3. Küreselleşme Tarihi.....	7
1.4. Küreselleşmeye Olumlu & Olumsuz Bakışlar.....	9
1.4.1. Küreselleşme Avantajları.....	9
1.4.2. Küreselleşme Dezavantajları.....	11
1.4.3. Küreselleşme Fırsatları.....	13
1.4.4. Küreselleşme Riskleri.....	14
1.5. Küreselleşme Karşıtı Görüşler.....	16
1.6. Ekonomik Küreselleşme.....	16
1.7. Çokuluslu İşletmeler.....	18
1.8. Küreselleşme Sürecini Hızlandıran Çevresel Faktörler.....	20
1.8.1. Ülkeler ve Bölgeler Arasındaki Talep Özelliklerinin Benzeşmesi.....	21
1.8.2. Ar-Ge Maliyetlerindeki Artış.....	22
1.8.3. Artan Ölçek Ekonomisi ve Maliyet Baskısı.....	23
1.8.4. Hükümet Politikalarının Rolü.....	24
1.8.5. Dünya Genelindeki Faktör Maliyetlerindeki Değişim.....	24
1.8.6. Yeni Dağıtım Kanallarının Ortaya Çıkışı.....	25
1.8.7. Taşıma, İletişim ve Depolama Maliyetlerindeki Azalma.....	26
1.9. Yeni Dünya Düzeni & Küreselleşme Sonuçları.....	27

2. KÜRESEL SERMAYE AKIMLARI

2.1. Küresel Sermaye Akımlarının Tanımı ve Kapsamı.....	30
2.1.1. Küresel Özel Sermaye Akımları.....	34
2.1.2. Resmi Sermaye Akımları.....	35
2.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	36
2.2. Sermaye Akımlarının Serbestleşmesinin Nedenleri ve Şekilleri.....	37
2.3. Sermaye Akımlarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	39
2.3.1. Sermaye Akımlarının Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri.....	39
2.3.2. Sermaye Akımlarının Cari İşlemler Dengesi ve Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Etkileri.....	40
2.3.3. Sermaye Akımlarının Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri.....	41
2.3.4. Sermaye Akımlarının Ekonomik İstikrar ve Ulusal Makro Ekonomi Politikaları Üzerindeki Etkileri.....	42
2.4. Sermaye Akımları ve Gelişmekte Olan Ülkeler.....	43

2.4.1. Sermaye Akımlarının Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelmesinin Nedenleri.....	44
2.4.2. Sermaye Akımlarının Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelmesinin Sonuçları.....	46

3. KÜRESEL SERMAYE AKIMLARININ TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. 1980 Öncesi Durum.....	47
3.1.1. İthal İkameci Model.....	50
3.2. 24 Ocak Kararları & Finansal Serbestleşme (Liberalizasyon).....	51
3.3. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları.....	54
3.3.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	55
3.3.2. Portföy Yatırımları.....	60
3.3.3. Uzun Vadeli Sermaye Akımları.....	62
3.3.4. Kısa Vadeli Sermaye Akımları & Sıcak Para.....	63
SONUÇ	69
EKLER	70
KAYNAKÇA	71

GİRİŞ

Ülkelerin değil dünyanın ulusal bir hal alması küreselleşme ile açıklanmaktadır. Teknolojinin çok hızlı bir şekilde ilerlemesinden dolayı artık ülke sınırları büyük ölçüde eski usulden uzaklaşmış ve bununla beraber dünya ticareti de ülkelerin ekonomilerinin dışı açık olmasından dolayı değişikliğe uğramıştır. Milletlerin birbirine yakınlaşması ve ilişkilerin yoğun hale gelmesi teknolojinin desteklediği enformasyon, haberleşme ve ulaştırma sayesinde çok kolay hale gelmiştir. Uluslararası ticaret ve bu ticarete açık olmak, çokuluslu işletmeler, üretimin değişen yapısı, teknoloji üretme, kullanabilme, endüstri ilişkilerinde dönüşüm gibi kavramlar küreselleşmenin unsurlarını oluşturmaktadır.

Orta Çağ'dan beri etkileri görülen küreselleşme sürecinin, yoğun olarak etkili olduğu süreç 1970'li yıllardan sonrası (Bretton Woods yarı sabit döviz kuru rejiminin çöküşüyle birlikte, sermaye piyasalarının hızla uluslararasılaşması) olmuştur. Küreselleşme sürecinin önüne engel olmaya çalışan küreselleşme karşıtları görüşleri savunanlar, çokuluslu şirketlerin ve kapitalist düzenin taşlarının iyice oturmasından dolayı, pek de etkili olamamaktadırlar. Bir çok yönden küreselleşme sürecine giren ülkeler ve dünya, bu süreci hızlandıran faktörlerin etkisinde ekonomik olarak serbestleşmeye devam etmektedir ve bu küreselleşme etkisi dünyayı yeni bir düzene sokmaktadır.

Ekonomik ve finansal küreselleşmenin en belirgin açıklayıcılarından bir tanesi küresel sermaye akımlarıdır. Bu akımlar artık dünyada her tür ülkeden her ülkeye akmakla beraber, genellikle gelişmekte olan ülkelere gelmektedir. Bu akımlar, küresel özel sermaye akımları, kalkınma amaçlı, hibe ve kredi şeklindeki resmi sermaye akımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları diye üç ana başlık altında toplanabilir. Fonların, faiz oranlarının vb. ekonomik terimlerin yeni hareketleriyle sermaye akımlarının serbestleşmesi ve artması, bu akımların gelişmekte olan ülkelere akmasını kolaylaştırmıştır. Uluslararası faiz oranlarında düşmeler ve ulusal faiz oranlarının artması, finansal alanda uygulanan serbestleşme politikaları, makro değişkenlerdeki ve bütçedeki durum bu akımların gelişmekte olan ülkelere girmesinin temel sebeplerindedir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında olan Türkiye, ABD’de “Reagonomics” ve İngiltere’de “Thatcherizm” ile başlayan küreselleşme-serbestleşme süreciyle beraber, bu sermaye akımlarından 1980’den sonra payını almaya başlamıştır. 1980 öncesi, dışa açıklığı çok olmayan, ithal ikame modelini benimseyen Türkiye; miktar kısıtlamaları, kotalar, katı kontroller, dövizin sınırlandırılması ve mali piyasalar ve dış ticaret düzenine getirilmiş olan kısıtlamalar gibi kavramları, 24 Ocak 1980 Kararlarından sonra ve bu kararlardan sonra yapılan bir çok düzenlemeyle literatüründen kaldırmış ve uluslararası ticarete etkisini daha çok göstermeye başlamıştır. Türkiye bu kararlarla dış açıkları gidermiş, ekonomideki devletin rolünü azaltmış, genel fiyat düzeyini istikrarlı kılmayı sağlamış ve kaynakların piyasa koşullarına göre tahsisini sağlamıştır.

Finansal serbestleşmenin artmasıyla, Türkiye’ye giren yabancı sermaye yatırım miktarının da 1980’lerin ortasından itibaren arttığı görülmektedir. 1989 yılında ise bu sermaye akımları bir kararname ile tamamıyla serbestleştirilmiştir. Artan bu sermaye akımlarını ödemeler dengesi’ne göre dört şekilde sınıflandırırsak, bir şirketin üretimini ana merkezinin bulunduğu ülke sınırları dışına yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut tesisleri satın alması olan doğrudan (dolaysız) yabancı sermaye yatırımları; hisse senedi, tahvil, bono ve diğer sermaye piyasası araçlarına yapılan portföy yatırımları; bankaların, kamu sektörünün ve özel şirketlerin, uluslararası finans kuruluşlarından, yabancı hükümetlerden aldıkları kredileri gösteren uzun vadeli sermaye akımları ve genellikle finansal aktiflerdeki yüksek getiriden ve faiz-kur arbitrajından yararlanmak amacıyla gelebilen kısa vadeli sermaye akımları ve sıcak paradır.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramı ele alınarak Küreselleşmenin olumlu ya da olumsuz yanları incelenmiştir.İkinci bölümde Sermaye akımlarının ne şekilde hangi ülkeleri daha çok etkilediği, nasıl serbestleştiği, ekonomi üzerindeki etkileri ve neden gelişmekte olan ülkelere daha çok aktığı anlatılmıştır.Üçüncü bölümde 1980 öncesi, yabancı sermayenin Türkiye’ye girememesi ve bu dönemde nasıl bir ekonomik politika izlendiği, 24 Ocak Kararlarıyla Türkiye’nin ekonomik düzeninin nasıl değiştiği ve küresel sermayenin nasıl daha rahat Türkiye’ye girdiği anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Tanımı Ve Kavramı

Son yılların en gözde terimlerinden biri olan küreselleşme, terimsel anlamda bir şeyin küre şeklini alması, her tarafının aynı olması demektir. Sözlük anlamı ile küreselleşme, dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaştırmaya ve bir bütün olmaya götürme, globalleşme demektir.¹ Dünyanın kabul ettiği ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ise bir şeyin, bir ilişkinin aynı, benzer, birbirine yakın olmaya başlaması; eski dönemlerdeki keskin uçların, ilişkilerin törpülenip yuvarlak ve küresel bir hal alması manasına gelmektedir.

Küreselleşme ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan birbirlerine bağıllığını ve bağımlılığını gösterir. Artık uzak diyarlardaki olumlu veya olumsuz gelişmeler insanları daha kısa sürede ve daha çok etkilemektedir. Örneğin sağlık amacıyla bireylerin uyguladıkları diyetler, belki de dünyanın öteki ucunda geçimini gıda üreticisi olarak temin eden insanları etkilemektedir.²

Küreselleşmenin bu kadar hızlı bir süreç olmasının nedeni, pozitif bilimlerin hızlı bir şekilde gelişip, teknolojinin aynı hızda ilerlemesi ve bu teknoloji sayesinde haberleşmenin çok değil 20 sene önceye göre son derece ileri olmasındandır. Çoğu insanın artık rahatlıkla kullandığı bilgisayar, cep telefonu, İnternet, faks, televizyon gibi haberleşme araçları küreselleşme sürecinin bu kadar hızlı ilerlemesinin en baş sıradaki kaynaklarındandır.

Ülkelerin kendi ekonomilerinin, bütçelerinin, borsalarının diğer ülkelerin ekonomilerine, bütçelerine, borsalarına bağılı olması küreselleşme sürecinin içindeki bir olgudur. Artık bu modern çağda hiçbir gelişmekte olan ülke kendi piyasasını

¹ (Çevrimiçi)

<http://tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kejime=k%000fcreselle%u015fme>

² Oğul Zengingönül, **Küreselleşme, Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2007, s. 6.

uluslararası (küresel) sermayeye, dış ticarete ve yatırıma açmayarak dünyaya ayak uydurmazlık yaparak, kendi ülkesini geliştirici küresel hareketleri engellememelidir ki zaten küreselleşme bu engellerin azalmasını sağlamaktadır.

Küreselleşme, uluslararası ticaretin ve sermaye akışının serbestleşmesi olgularıyla birlikte, manifestosunu şu olgularda yoğunlaşacak şekilde geniş tutmaktadır:

- Mal ve hizmetlerde uluslararası ticaret;
- Sermaye akışı
- Çok uluslu işletmelerin rolü;
- Üretim ağlarının uluslararası ölçekte yeniden yapılandırılması;
- Yeni teknolojilere ve özellikle Bilgi ve İletişim Teknolojilerine (BİT) adapte olma”.³

Küreselleşme birkaç değişik yönden sınıflanabilir ve en çok bilinen sınıflama şu sekiz genel maddeden oluşur:

1. Ekonomik Küreselleşme: Çokuluslu firmaların dünyanın her yerinden sermaye ve emek kullanan yeni ‘küresel emek sistemleri’ne geçmesi,
2. Siyasal Küreselleşme: Serbest Pazar ekonomisi, kamu harcamalarının kısılması, özelleştirme vb. öngören politikaların tüm dünyaya yayılması,
3. Sosyal Küreselleşme: ‘Dünya toplumu’ fikrinin yaygınlaşması, uluslar aşırı sivil toplum hareketlerinin yaygınlaştığının düşünülmesi,
4. Teknolojik Küreselleşme: Başta İnternet olmak üzere bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması,
5. Finansal Küreselleşme: Dünya sermaye piyasalarının artan karşılıklı bağımlılıkları ve ortaklıklar kurmaları,
6. Coğrafi Küreselleşme: Artan iletişim ve ulaşım imkanlarıyla oluşan ‘sınırsız dünya’ fikri,
7. Kültürel Küreselleşme: Başta Amerika olmak üzere batılı kültürel değerlerin egemenliğinde ‘tek boyutlu bir dünya kültürü’nün oluşması ve ‘küresel ürünler’in tüketilmesi,

---

³Zengingönül, a.g.e., s. 14.

8. Ekolojik Küreselleşme: Sınır tanımayan küresel ekolojik sorunların ortaya çıkışı ve ortak eylem planı gerektirmeleridir.

E. Ahmet Tonak'a göre de, "küreselleşmede üç ana tavır belirlemek mümkündür:

1. Mutlak küreselleşmeci tavra göre, küreselleşme her şeyi değiştiren, kaçınılmaz, tartışma götürmez ve kesinlik kazanmış bir eğilimdir. Bu eğilim karşısında özellikle ulus devletlerin ve sendikaların yapabilecekleri pek bir şey yoktur.
2. Yukarıdaki uç tavra göre ise, küreselleşme denilen süreç, dünya ekonomisinde ilk kez yaşanan bir gelişme olmadığı gibi, tarihi görelilik perspektifinden bakıldığında önemi ve sonuçları itibarıyla de bir yepyenilik arz etmemektedir. Bu kamptaki bazı yazarlar, ayrıca küreselleşme kategorisinin açıklayıcılığında çok, ideolojik yanının ağırlık kazandığı görüşünü savunurlar.
3. Yukarıdaki iki konuma mesafeli bir üçüncü tavra gelince; küreselleşmenin bir abartma olduğu görüşüdür. Dünya ekonomisindeki değişme eğilimlerinin kurumsal ve işlevsel önemli sonuçları olabileceğinin tespit edilmesiyle beraber, dünya ekonomisinin küreselleşmiş değil, üç kutuplu uluslararasılaşmış bir yapı (triad) olarak görülmesi gerektiği ileri sürülmektedir."⁴

1.2. Küreselleşme Unsurları

Tüm küresel faaliyetler daha ucuz, kolay ve hızlı ulaştırma ve iletişim tarafından yürütülmektedir. Demiryolları, buharlı gemiler ve telgraf teknoloji yolunda önem sıralarını savmışlar ve yerlerini Uçak, radyo, televizyon, telefon ve İnternet' e bırakmışlardır. Bundan 100-200 sene önce dünyanın çevresi aylarca yol kat edilerek dolanıyorsa; şimdi neredeyse bir gün içinde bir uçakla yerküremizin çevresini dolaşmak mümkün olabilir. Artık teknoloji ilerledikçe nimetleri de hem işleri kolaylaştırmakta hem de bu işi ucuz bir şekilde halletmektedir. Bir belge için kargo göndermek yerine o belgenin fakslanması hem daha ucuz hem daha kullanışlı hatta o belgenin fakslanması yerine elektronik postayla gönderilmesi fakstan da kat kat daha

---

⁴ E. Ahmet Tonak ve Diğ., **Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, Der. E. Ahmet Tonak, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s. 28-29.

uzuca gelmekte ve o belgenin gönderilmesinin en kolay yolunu göstermektedir. Artık insanların ankesörlü telefonla haberleşmesinin zorluğu bir yana hemen hemen çoğu insanın cep telefonu kullanması ve İnternet'e ulaşabileceği bir kaynağın olması normal bir durumdur.

Küreselleşme, dünyayı küçülten iletişim sistemleri, dil, din, ırk, kültür ayrımı gözetmeksizin herkesin benimsediği tüketim kalıpları, standart bir yaşam tarzı, sınırsız dolaşan mal ve hizmetler, dünyayı tehdit eden çevresel sorunları ile bütün ülkeleri ve insanlığı etkilemektedir. Yaşama dair her şeyin teklediği bir kültür, yaşam tarzı, dünya görüşü ve bunlara uygun eğitim, sağlık politikaları ki oluşturulan bu tekçi dünya altı milyar insanın yarattığı bir dönüşüm süreci değil; hakim kültürün ve aktörlerin yarattığı ve yönlendirdiği bir dönüşüm süreci; dünya ölçeğinde bir ülke yaratılması çabasıdır. Yeni buluşlarla insan yaşamını kolaylaştıran teknolojik buluşlar küreselleşmeyi yükseltirken; ekonomik, siyasi ve kültürel alanlardaki küreselleşmenin yerel bir unsur olarak ulus devletlerin yerine uluslararası kuruluşları koyması, etkinlik açısından önceliği küresel aktörlere vermesi, yerel kültür farklılıklarını azaltması ve hakim kültürün dünyanın bütün ülkelerine nüfuz etmesi ve benzeri sonuçları ise günümüzde küreselleşmenin sorgulanmasına neden olmuştur ve olmaktadır. “Nitekim küreselleşmenin motoru, sistemin kendini yeniden üretebilmesi ve tüm dünyaya yayılmasında etkili olan uluslararası ticarettir.”⁵

Ticari rahatlık, teknoloji, sermaye ve yatırımın kaynaşmasıyla oluşan küreselleşme küçük büyük bütün dünya devletlerinin ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve teknolojik değişim süreçlerinden etkilenmesidir. Eski zamanlarda üretilen bir malın hangi ülkeye ait olduğu bilinirdi. Şimdi küreselleşmenin etkisiyle Amerika'da üretilen bir televizyonun parçaları 5 ayrı ülkeden gelirken; bu televizyon ayrı bir başka ülkeye ithal edilebilir. Uluslararası ticarete her ülke her malı alabilir veya satabilir bu da gösterir ki üretilen bu malların üretildiği ülkeye ait olma durumu yoktur.

Küreselleşme unsurlarını birkaç madde altında sıralamak gerekirse; bu maddeler temel olarak şöyle sıralanabilir:

---

⁵ Rana Eşkinat, **Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s. 4.

- Uluslararası ticaret ve bu ticarete açık olmak
- İşgücü hareketliliği
- Çokuluslu işletmeler
- Üretimin değişen yapısı
- Yeni istihdam biçimleri

1.3. Küreselleşme Tarihi

Küreselleşmenin başlangıç tarihi, Avrupa'nın dünyaya yayılmasının başlangıcı olan XV. yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Genellikle günümüze özgü bir şey olarak düşünülen küreselleşmenin (globalleşme), aslında moderniteden ve kapitalizmden önce başlayan bir süreç olduğunu iddia edilebilir.

Kazgan'a göre, "küreselleşme hiç de yeni bir olay değildir. Aslında olayın ilk basamağı Rönesans'taki coğrafi keşiflerle önce yerkürenin her yanının tanınmasına kadar uzanmaktadır. İkinci basamağı Birinci Sanayi Devrimi'nden, üçüncü basamağı İkinci Sanayi Devrimi'nden geçmektedir. Sermayenin küreselleşmesi anlamında küreselleşme, Birinci Sanayi Devriminin ürünü; yeni keşifler ve icatlarla ulaştırma ve haberleşmeye yeni boyutlar katan İkinci Sanayi Devrimi dönemindeyse sermayenin küreselleşmesi olgusu son bulmaktadır."⁶ Büyük dinlerin küresel amaçlar taşıdıkları bilinmektedir. 19. yüzyıl ütopyalarının özelemleri, küresel bağlamda değerlendirilebilir. Proudhon'un dünya federasyonu özlemi, Marx'ın proletarya enternasyonalizmi düşüncesi de küreselleşmedir.⁷

Küreselleşme kavramı ve bunun ekonomik boyutu yeni değildir. 1800'lerin son çeyreği ve I. Dünya Savaşı arasında bazı yeni teknolojik gelişmelerin yardımıyla (telgraf, telefon ve vapurun icadı gibi) sermaye akımları ve serbestleşme çok ilerleme göstermiştir. Artık haberleşme ve taşımacılık kavramları çok daha çabuk ve çok daha az maliyetli hale gelmiştir. Küresel ekonomideki bu hızlı gelişme II. Dünya Savaşı ve

⁶Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000, s.28

⁷Alpaslan Işıklı, **Sosyal Politika Açısından Küreselleşme, Küreselleşme Hikayesi**, (Der.: Işın Kansu), Dost Yayınları, Ankara, 1995, s. 62.

Soğuk Savaş nedeni ile çok yavaşlamış ancak bu savaş dönemlerinden sonra ilerlemeye devam etmiştir.

Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesinin ve bunun yarattığı yönetim meselelerinin, İkinci Dünya Savaşından sonra, bilhassa da 1960'larda ortaya çıktığı düşünülür genellikle. 1960 sonrası dönem, bir yandan çokuluslu şirket faaliyetlerinin ortaya çıktığı, bir yandan da uluslar arası ticaretin hızla geliştiği bir dönemdir. Daha sonra, 1971-73 döneminde Bretton Woods yarı sabit döviz kuru rejiminin çöküşüyle birlikte, sermaye piyasaları hızla uluslararasılaşırken, uluslararası menkul kıymetler yatırımlarının ve banka kredilerinin yaygınlaşma süreci de başlamıştır.”⁸

Dünyada önemli küreselleşme dönemleri iki tanedir. Birincisi dünya mal ve piyasaları öne çıkaran dönemdir. Bu dönemde dış ticaret kavramını oluşturan buluşlar icat edilmiştir. İkincisi II. Dünya Savaşı ve 1970 tarihleri arasındadır. II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa küreselleşme sürecinde sönük kalmış Amerika belirgin adımlar atmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında yapılan Bretton Woods anlaşması 1970'lere geldiğinde değerini yitirmiş bunu takip eden 1973 petrol krizinden sonra petrol kaynağı ülkelerin (OPEC) anormal döviz fazlalarından kaynaklanan yeni ve daha karlı finansal araçlar arayışının, finansal karteller üzerinde yarattığı rekabet baskısının finansal sistemin oluşumunda önemli etkisi bulunmaktadır.

Küreselleşme kültür, sosyal düzen, ekonomi gibi farklı yönlerden ele alınabilir. Son yüzyıl teknoloji, bilgi, kaynaklar gibi kavramları insanlığın önüne daha da fazla sunmuştur. Bunlarla beraber bu yüzyılın üçüncü çeyreğinin bitiminden itibaren bu sunulan kavramlar ekonomik ilişkileri arttırmış, farklı dünya görüşlerini bastırmış ve hatta yok olmaya yüz tutmaya bırakmış ve dünyayı hemen her alanda serbestleştirmiştir. II. Dünya Savaşı da dahil birbirleriyle savaşan ülkelerin Avrupa Birliği'ni kurmasıyla, doğu batı çatışmasının son bulmasıyla, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, SSCB'nin parçalanmasıyla ve bunun gibi daha birçok örnekle beraber hareket serbestliği, ekonomik hareketlilik ve uluslararası ticaret dünyada yerini almıştır. Bu yeni dünya ticaretiyle ve ekonomisiyle şu üç madde ortaya çıkmıştır.

---

⁸ Paul Hirst ve Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel, 4. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s. 44.

1. Sermaye sahipleri üretim sektörlerinden çok finansal alanlara kaymaya başlamışlardır
2. Tüm dünyada büyük bir işsizlik gözlemlenmeye başlamıştır
3. Üretimin yüksek ücretli bölgelerden düşük ücretli bölgelere taşınması yoğunlaşmıştır.

1.4. Küreselleşmeye Olumlu & Olumsuz Bakışlar

Küreselleşmenin genel olarak iki karşıt görüş açısından farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu görüşler de; kapitalizmin küreselleşmeyi kullanarak ulusu ve onun temsil ettiği değerleri, sosyal boyutu ve emeği ezip geçtiği görüşü ile, küreselleşen liberalizmin yeni fırsatları ve gelişmeyi beraberinde getirdiği görüşüdür.

Her kavramın bir karşıtı olduğu gibi küreselleşme karşıtları dünyada küreselleşmenin kötü yanlarını göstermeye çalışmaktadırlar. Küreselleşme savunucuları küreselleşmenin fakir ülkelerin dünya ekonomisini yakalama yolunda bir şans olacağını ve yeni zenginlik yaratacağına inanırken; küreselleşme karşıtları da küreselleşmenin sosyal boyutu törpülediğini, çalışanlar üzerinde olumsuz etki yarattığını, sosyal hakları ortadan kaldırdığını ve sosyal eşitsizlikleri artırdığını ileri sürmektedir.

1.4.1. Küreselleşme Avantajları

Küreselleşmenin avantajlarında ve olumlu yanlarında teknolojinin ve haberleşmenin yardımıyla, piyasa ekonomisinin canlanmasıyla, ticaret ve sermaye dolaşımı daha rahat bir konum almaktadır ki bu da insanları, ülkeleri daha rahat bir konuma sokar. “Pek çok gelişmekte olan ülkede endüstrileşme ve yoksullukla ilgili geleneksel kalkınma kaygılarının yerini uluslararası rekabetçilik hedefi almaktadır. Dünya ekonomisine açılma pek çok ekonomik yarar getirebilir. Ülke içinde karşılaştırılabilir bir maliyetle edinilmesi mümkün olmayan yatırım mallarının ve ara malların ithali, daha gelişmiş ülkelere fikir ve teknoloji transferi ve yabancı tasarruflara ulaşabilme olanağı, pek çok ülkenin hızlı büyümesinin önündeki geleneksel

engelleri aşmasına yardım edebilir. Ama bunlar yalnızca potansiyel yararlardır ve ancak ülke içinde tamamlayıcı politika ve kurumlar geliştirildiğinde tam olarak gerçekleştirilebilirler.”⁹ Bu avantajlar ve olumluluklar:

1. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin rabitasının artması
2. Gelişmekte olan ülkelerin finans, ticaret ve üretim sürecine entegrasyonunun hızlanması
3. Üretim elemanlarıyla mal ve hizmet hareketliliğinin entegrasyon ve ekonomik bağımlılıkta karşılıklı artışa yol açması ve dünyada daha geniş coğrafi alanlarda ilişki kurmayı sağlaması.
4. Gelişmekte olan ülkelerin daha geniş ticari pazarlar ve daha çok sermaye girişine sahip olmasını sağlaması
5. Teknolojik gelişmelerden daha çok faydalanılarak ihraç ve ithal edilen malların artması
6. Haberleşme ve ulaşım maliyeti düşerken üretimde iş bölümü ve uzmanlaşmanın sağlanması ve bu kavramların verimliliğinin artması
7. İthalata ve ihracata yönelik olmayan sektörlerde niteliksiz işgücü için istihdam sağlanması
8. Teknolojinin ve haberleşmenin artmasıyla sermaye dolaşımının yatırım imkanları hakkında bilgilenmesiyle artması
9. Finans sektörünün küreselleşmesiyle uluslararası fon talebi ve fon arzı artması ve çeşitlenmesi; bununla beraber gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke piyasalarına rahatlıkla girmesi ve getirisi fazla, riski az finansal yatırımlarda bulunabilmesi
10. Küreselleşmenin endüstri toplumunu enformasyon toplumuna dönüştürmesiyle; faks, İnternet, radyo, telefon, televizyon gibi kavramların gelişiminin enformasyon hızını arttırmasıyla ve bu kavramların maliyetini aynı hızda düşürmesiyle eski çağlardaki gibi insanları ve ülkeleri ayıran fiziki engellerin ortadan kalkması
11. Üretim, ticaret, sermaye hareketleri ve teknolojinin rekabeti genişletmesi suretiyle ürün ve faktör piyasalarının serbestleşerek bütünleşmesi
12. Haberleşme teknolojisindeki gelişmenin üretimin daha uzaktan, daha hızlı yönetimini ve denetimini ve sipariş alıp vermeyi oldukça kolaylaştırması
13. Tüm ülkelerde demokrasinin hızlanması

---

⁹Zengingönül, a.g.e., s. 241.

14. Tüm ülkelerde demokrasinin gelişmesinin hızlanması¹⁰ şeklinde sıralanabilir.

Küreselleşme ile ilgili iyimser yaklaşımların temelinde, ticaretin küreselleşmesinin unsurlarının hem uluslararası ekonomik düzene hem de ulusal ekonomilere önemli fırsatlar sunduğu ve fayda sağladığı bulunmaktadır. Küreselleşme rekabet olgusunu yükseltir ve dolayısıyla daha çok verimliliğe ihtiyaç duyulmasını ortaya koyar. Üretim faktörleri ve özellikle finansal sermayenin artan hareketliliği küreselleşmenin vazgeçilmez unsurlarından sayılabilir.

1.4.2. Küreselleşme Dezavantajları

Küreselleşme kavramı hem pozitif hem negatif bir kavram olarak görünür. Küreselleşmenin dezavantajları birkaç madde altında şu şekilde gösterilebilir:

1. Ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel entegrasyonun artmasıyla ulus-devletin gücünü ve etkinliğini azaltması
2. Ulus-devletin tek olan yetkisinin bir çoğunun uluslararası kuruluşlarla ve yerel otoritelerle paylaşılması zorunluluğunda olunması
3. Ülkelerin kendi gelecekleriyle ilgili kararları almaktan yoksun bırakılması
4. Ülkelerin bütünleşmiş hale gelen mali ve finansal piyasaları yoluyla herhangi bir ülkede olan ekonomik krizin çok kısa bir sürede diğer ülkeleri etkilemesi
5. Gelişmekte olan ülkelerin düşük maliyetli işgücünün rekabetin etkisiyle gelişmiş ülkelerdeki ücretleri düşürerek sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de işsizlik sorununun belirmesi, niteliksiz iş gücünün zarar görmesi ve hayat standartlarının düşmesi¹¹
6. Kısa vadeli ve spekülatif amaçlara yönelik sermaye hareketlerinin artmasıyla, gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz riskinin artması (1994-1995 Meksika krizi ve 1997-1998 Asya krizi)¹²

¹⁰Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, TOSYÖV Yayınları, Ankara, 1999, s. 118-119.

¹¹a.g.e., s. 120.

¹²Mehmet Şahin ve Murat Gümüş, "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Küreselleşmenin Fırsat ve Tehditleri", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:7, S:240, 2003, s. 127.

7. Hem ülkeler hem de ülke içindeki gruplar açısından gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği ve bunun sonucu olarak birçok ülkede sosyal patlama ve huzursuzluk olması, gelişmiş ülkeler arasında ticari blokların oluşması ve bölgeselleşme olgusu ve bu blokların dışında kalan gelişmekte olan ülkelerin durumunun daha da zorlaşması.¹³

Birleşmiş Milletlerin 1999 tarihli İnsani Gelişim Raporu'na (İGR) göre küreselleşme ile ilgili küresel eşitsizliğin başlığı altında şu şekilde maddeler toplanmıştır.

- Küreselleşme insani gelişim açısından çok büyük fırsatlar sunmaktadır- ancak sadece daha iyi yönetim tarzlarıyla bu gelişim sağlanabilir.
- Küreselleşmenin yarattığı fırsatlar ve faydalar daha geniş bir şekilde paylaşılmaya muhtaçtır.
- Küreselleşme insani güvenlik açısından hem zengin hem de fakir ülkeler için yeni tehdit unsurları içermektedir. Bunlara örnek olarak, finansal belirsizlik ve ekonomik güvensizlik, iş ve gelir güvensizliği, sağlık güvensizliği, kültürel güvensizlik, kişisel güvensizlik, çevresel güvensizlik, politik ve toplumsal güvensizlik sayılabilir.
- Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri küreselleşmenin motorudur ancak dünyayı ilişki kurulabilen ve izole edilen olmak üzere ikiye bölmektedir.
- Ulusal ve küresel yönetim şekilleri yeniden düzenlenmelidir- bu yönetimin merkezine insani gelişim ve eşitlik oturtulmalıdır.¹⁴

George Soros küreselleşmenin olumsuz yönlerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Özellikle az gelişmiş ülkelerde birçok insanın, sosyal güvenlik açısından yoksun olmalarından dolayı, küreselleşmeden zarar görmeleriyle ilgilidir; pek çoğu küresel piyasalar tarafından kenara itilmişlerdir.

---

¹³Mehmet Zencirkıran, "Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2001, s. 4.

¹⁴ Birleşmiş Milletler, **İnsani Gelişim Raporu (İGR)**, Birleşmiş Milletler Gelişim Programı, 1999, Londra, s.1-9.

2. Küreselleşmenin, özel ve kamusal kaynakların dağılımında çarpıklıklara yol açmasıdır. Piyasalar zenginlik üretmekte başarılıdırlar, ancak başka sosyal ihtiyaçların karşılanması yönünde tasarlanmamışlardır. Düşüncesizce kar peşinde koşmak çevreye zarar verebilir ve başka sosyal değerlere aykırı düşebilir.
3. Küresel finans piyasalarının krizlere maruz kalabilmeleriyle ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, finansal krizlerin getirdiği yıkımların tam anlamıyla farkına varmayabilirler; finansal krizler gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde çok daha derin olarak hissedilmektedir.

Bu üç faktör birleştiğinde, ciddi şekilde eşitsiz bir hareket alanı ortaya çıkmaktadır.”¹⁵

Küreselleşmenin negatif yanları olsa da faydaları da vardır yani hem yararı hem zararı olan durumlardan birini Stiglitz şöyle açıklar: “1992’de Jamaika süt pazarını ABD ithalatına açmak yerli mandıra işletmecilerine zarar vermiş olabilir; ama bu, aynı zamanda fakir çocukların sütü daha ucuza almaları demektir. Piyasaya giren yabancı firmalar koruma altındakilere zarar verebilir ama aynı zamanda yeni teknolojilerle tanışmaya, yeni piyasalara ulaşılmasına ve yeni sanayilerin oluşmasına yol açarlar.”¹⁶

1.4.3. Küreselleşme Fırsatları

Küreselleşmenin getirdiği fırsatların en büyüğü hızlı büyüme ve kalkınma şansıdır. Küreselleşmenin getirdiği imkanlar sayesinde kalkınmanın önündeki bir çok engel (teknoloji eksikliği, sermaye azlığı, uygun eleman olmaması gibi) aşılabılır hale gelmiştir. Uluslararası sermaye ayırımı yapmadan maliyet avantajı ve kar fırsatı gördüğü her yere yatırım yapmaktadır. Bu çokuluslu şirketler gittikleri ülkeye teknoloji transferi yapmakta ve istihdam imkanı yaratmaktadırlar. Ekonomik ve siyasi istikrarını koruyan, yabancı sermayenin ihtiyaç duyduğu hukuki güvenceyi sağlayan ülkeler dışarıdan yabancı yatırım çekme ve daha hızlı bir büyümeye yoluna girme imkanına sahiptirler.

---

¹⁵ George Soros, **Küreselleşme Üzerine**, Çev. Mert Keçik, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 3-4.

¹⁶ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev.: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.26-27.

Küreselleşmenin sunduğu önemli fırsatlardan biri de dünya ile bütünleşme fırsatıdır. Bütünleşme siyasi ve ekonomik anlamda alınabilir. Siyasal anlamda bütünleşme bir ülkenin uluslararası normları kabul etmesi, demokrasi ve insan hakları alanında öne çıkan değerleri benimseyerek bu alanda geliştirilmiş olan standartları tutturmaya çalışması, komşuları ve dış dünya ile iyi geçinmesiyle olur. Böyle bir ülkenin kendine güveni tam, ve hayat memnuniyeti yüksek olur. Bu bütünleşmeye katılmak istemeyen ülke kendini soyutlar, sınırlı kaynaklarını da silahlanmaya ve askeriye harcar.

Ekonomik bütünleşme bir ülkenin iyi yaptığı işlere yönelmesi, başkalarından daha kaliteliyi daha ucuza ürettiği malları satıp, diğerlerinin o ülkeden daha kaliteli ve ucuza ürettikleri malları almasına dayalı bir süreçtir. Az gelişmiş ülkelerin çoğunda kaynakların yanlış alanlara aktarılması sonucu borçlanmalar artmış; durumları kötüleşmiştir. Küreselleşme bu ülkelere yeni bir kalkınma çabasına girişme olanağı sunmaktadır.

Serbest ticaret kazançları zaman zaman tehdit gibi görünse de küreselleşmenin getirdiği bir fırsattır. İthalatın kısılması başta yerli üreticiyi rahatlatılabilir, dış rekabet baskısından kurtarılabilir, dış rekabetin varlığı durumunda işini kaybetme tehlikesi olanları işinde bırakılabilir. Oysa orta ve uzun vadede ithalatı kısıtlamaya dayalı korumacılık ekonomiye ağır bedeller ödetir. Öncelikle fiyatlar yükselir ve kalite düşer. Dış rekabetin baskısını hissetmeyen yerli üretici yüksek kar marjıyla düşük kalitedeki ürünlerini satacak ve teknolojiyi yenilemek, kalitesini artırmak gibi şeyler için kendini zorlamayacaktır. Ayrıca ihracat için ithalat gereklidir. Bir yerden mal alınacak ki mal satılabilsin. Korumacılık olduğu zaman ihracat malı üreten endüstriler baltalanacak, böyle olunca da aslında elde var sıfır olacaktır, zira yerli üretimi zor durumdan kurtarmaya çalışırken ihracat için yapılan üretim zora girecektir.

1.4.4. Küreselleşme Riskleri

Küreselleşmenin getirdiği risklerin belki de en büyüğü istikrarsızlığın çok kolay yayılabilmesidir. Ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik sınırların silikleşmesiyle ülkeler ve ekonomileri daha bir bağımlı hale geldiğinden bir ülkede patlak veren kriz kolaylıkla

başka ülkeleri de etkileyebilir. Mesela 1990'daki Körfez krizi, 1997'deki Güneydoğu Asya krizi, 1998'deki Rusya krizi sadece ortaya çıktıkları ülkeleri değil yer aldıkları bölgeyi ve hatta tüm dünyayı etkilemiştir.

Küreselleşmenin getirdiği bir diğer risk ise siyasi veya ekonomik bir bunalım içindeki ülkelere sermaye kaçışına sebep olabilmesidir. Bunun en yakın örneği 2001 yılında devletin üst düzey yetkilileri arasında yaşanan bir tartışmanın basına yansımalarıyla başlayan ekonomik kriz ve belirsizlik ortamında yüklü miktarda sermayenin kaçmasına şahit olan Türkiye'dir.

Dış rekabet baskısının yerel sanayi ve üretimi olumsuz etkileyip işsizliği artırması da bir başka risktir. Bu risk özellikle de dış rekabete kapalı olan bir ekonomik yapı için geçerlidir. Yerel ürünlerden daha ucuz ve kaliteli malların piyasaya girmesi yerel endüstrilerin küçülmesine sebep olmaktadır.

Küreselleşmenin getirdiği önemli riskler arasında ülkelerin siyasi olarak kolayca bir dış müdahale ile karşılaşabilmeleri durumu da vardır. İnsan hakları, özgürlükler, sivil toplum, çoğulcu demokrasi gibi kavramlar aracılığıyla hukuki ve siyasi müdahaleler yapılabilmekte ve hatta yaptırımlar uygulanabilmektedir. Milli egemenlik, bağımsızlık ve bütünlük kavramları eski dokunulmazlıklarını yitirmiş, söz konusu kavramlar siyasal çoğulculuk ve kültürel çeşitliliğe imkan verecek biçimde anlam kaymasına uğramaya başlamıştır.

Yukarıda risk olarak bahsedilen dış müdahaleler aynı zamanda fırsat olarak da değerlendirilebilir. İnsan hakları ve demokratik standartlar açısından dünyanın refah düzeyi yüksek ülkelerin gerisinde kalmış ülkeler için küreselleşme bir uygar dünyayı yakalama fırsatı sağlamaktadır. Bu sayede bu ülkelerin insanları da gelişmiş dünyanın insanları kadar özgürlüğün tadını çıkarabilecekler, insanlara içlerindeki potansiyeli ortaya çıkarma fırsatı verildiği ölçüde yaratıcı yeteneklerin önü açılacak, verimlilik artacak, sonuçta bu durum ekonomik gelişme imkanına dönüşecektir.

1.5. Küreselleşme Karşıtı Görüşler

Genel olarak bu görüşlere göre, küreselleşme tarihleri boyunca kapitalizm ile yoğrulmuş, dünya üzerinde söz sahibi olmaya kendi kendilerine hak kazanmış ülkelerin, birbirleri ile rekabet etmenin anlamsızlığını farketmeleri sonucunda, kendi ülkelerindeki iş gücünü, materyalleri, doğal kaynakları sömürmek yerine az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri hedef seçerek bunları tüketmeleri olgusudur. Kısacası küreselleşmeye Amerikanlaşma diyen bu görüşler küreselleşmeyi serbest piyasa kapitalizminin ülkelere girmesiyle tanımlayabilirler. Bu görüşler dünya kaynaklarının tek bir küresel egemenin emrinde toplandığını düşünerek; küreselleşenin dünya değil egemen kişi olduğunu, sonucun en sonunda çok kötü olacağını hatta savaşın bile çıkabileceğini savunmaktadırlar.

Küreselleşme karşısında farklı sivil organizasyonlar ve çıkar grupları ortaya çıkmıştır. Anti-küreselleşme hareketlerinin ilk hedefi Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) olmuştur. Bu organizasyonlar kendilerini küreselleşmenin savunucuları ve sıradan insanların uğradıkları zararlar için mücadele eden ve onların haklarını ortaya koyan çevreler olarak göstermişlerdir.

1.6. Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik alanda küreselleşme şirketlerin ülkeler üstü bir hale gelmesi demektir. Yani **offshoring** vasıtasıyla üretim aşamalarının bir kısmını başka ülkelerde gerçekleştirmeleri, başka ülkelerde reel yatırımlar yapmaları, finansal kaynaklarını değişik ülkelerin piyasalarında değerlendirmeleri kastedilir.

George Soros her ne kadar ekonomi kuramına göre uluslararası ticaretin diğer taraflar sabit olduğu takdirde tüm taraflara fayda getirdiğini ve çok az insanın uluslararası ticaretin faydalarını sorgulayacağını söylese bile¹⁷ ekonomik alanda küreselleşmenin faydalı ya da zararlı olduğu tartışma konusudur. Kağıt üzerinde ekonomik küreselleşme herkesin en iyi bildiği işi yapıp kaynakların en verimli şekilde

---

¹⁷ Soros, a.g.e., 2003, s. 20.

kullanılmasını sağlamak, sonuçta ekonomik büyümeye, üretimin ve refahın artmasına sebep olmaktadır. Fakat gerçek hayat kağıt üzerinde modellendiği kadar basit değildir. Gözlemediği gibi gerçek hayattaki ekonomik küreselleşme eşitsizliği arttırmakta, zengini daha zengin fakiri daha fakir yapmaktadır. Bu yüzden, toplam üretimi arttırdığını kabul etsek bile, ekonomik küreselleşmenin ne kadar faydalı olduğu tartışma konusudur.

Ekonomik küreselleşmenin eşitsizliği arttırmasının temel sebebi sermayenin üretim gücünü arttırması ama işçinin üretim gücünü aynı oranda arttırmaması gibi görünmektedir. Sermaye bütün dünyada serbest olarak akabildiği zaman, en verimli üretim yapılabilecek ülkeye gitmekte ve bu şekilde bir birim sermayenin geliri artmaktadır. Öte yandan, işçiler daha sabit, işçilerin ülke değiştirip en verimli olacakları yerde çalışmaları daha az görünen bir durumdur. Bu yüzden küreselleşmenin sermayeye olan faydaları işçilere daha az yansımaktadır. Sonuç olarak sermaye sahipleri kazanırken, işçiler kaybedebilmektedir.

O zaman akla şöyle bir çözüm gelmektedir: Küreselleşmenin eşitsizliğe sebep olması azaltılabilseydi, sadece yararları kalırdı ve olumlu bir küreselleşme elde etmiş olunurdu. Bunun için iki somut adım olası görünmektedir. Ülke vergi sistemlerini değiştirip zenginden fakire para transferi sağlayabilir. O halde küreselleşmenin zenginlere giden faydaları vergi yoluyla halkın çoğuna yayılabilir. Bu planın sorunu, eğer zenginler çok vergiye tabi tutulursa, yeni iş açma yatırım yapma inisiyatifleri azalabilir. Ama bu durum eşitsizliği azaltacaksa ödenmesi makul bir hesap gibi görünmektedir.

İkinci bir çözüm de, emek piyasalarını daha mobil hale getirmek ve işçilerin iş değiştirmekten gördükleri zararları en aza indirmeye çalışmaktır. Mesela öyle bir ekonomi düşünelim ki işçiler kolayca iş bulsun. Ayrıca işçilerin, işten bağımsız olarak, sağlık sigortaları olsun. Ayrıca, işçileri yeni iş bulana kadar koruyan kısa dönemli işsizlik sigortaları olsun. Bu tarz bir sistem, küreselleşmenin zararlarını azaltıp faydalarını yerinde bırakabilir gibi görünmektedir. Zira küreselleşmenin faydalı olmasının en temel sebebi, dinamik değişken, herkesin her anda en verimli olduğu işi

yaptığı bir ekonomiye sebep olmasıdır. Eğer işçileri iş değiştirirken koruyabilirsek böyle bir ekonomi mümkün ve olumlu olabilir.

1.7. Çokuluslu İşletmeler

Çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren şubeler tek bir ana merkeze bağlıdır. Bu gibi farklı ülkelerde kurduğu şubelerle aynı anda bir çok ülkede birden üretim faaliyetine katılan şirketlere çok uluslu şirket adı verilmektedir.¹⁸ Çokuluslu şirketlerin gerçekleştirdikleri, çeşitli ülkelerde yaptıkları üretime uluslararası üretim ismi verilmektedir. Bugün yaşanan küreselleşme sürecinin merkezinde bu uluslararası üretim yer alır. Doğrudan (dolaysız) yabancı sermaye hareketleri de bu uluslararası üretim olgusuna bağlıdır, ondan kaynaklanan ona neden olan akımlar olarak gösterilir ve dolaysız sermaye hareketleri uluslararası üretim merkezleri başka ülkelerde bulunan firmaların çok büyük ölçüde kontrol ve yönetimindedir. Bu ülkeler dışında (başka ülkelerde mal ve hizmet üretimi), bu tür üretime giren firmalara da çokuluslu şirketler adı verilir.

Çokuluslu işletmeler konusunda pek çok farklı tanım yapılmaktadır. Sermaye dolaşımı ve faaliyetlerin sayısı önemli ayırıcı özelliklerden birisidir. En genel tanımıyla çokuluslu işletme: uluslararası faaliyet gösteren, birden fazla ülkede sürekli personeli olan, personel yapısının bu özelliğine bağlı olarak günlük faaliyetlerde tek bir ülke yönetiminin tamamıyla kontrolünde olmayan yatırımlardır. Çokuluslu işletmeler uluslararası işletmelerin çok özel bir türüdür. Çokuluslu işletmeler, tüm dünya genelinde yoğun ilişkiler içinde olan yüksek düzeyde gelişmiş bir uluslararası işletmedir, karar alma ve yönetim süreçlerinde küresel bir bakış açısına sahiptir.

Çokuluslu işletmeler;

- Çok sayıda çokuluslu işletme dünya genelinde iş yapıyor olmasına rağmen, karar alma sürecinde küresel fırsatlar ön plana çıkmaktadır.
- Çokuluslu işletmenin kabul edilebilir bir orandaki varlıklarının yatırımı uluslararası alana yapılır. Bir görüşe göre bir işletmenin toplam varlıklarının

---

¹⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, No:16, İstanbul, 2001, s. 397.

%20' si diğer ülkelerde ise çokuluslu bir işletmedir. Diğer bir görüŖe göre ise, diğer ülkelerdeki faaliyetlerden elde edilen kar ve satış , toplam satış içerisinde en az %35 düzeyinde ise küresel alanda faaliyet gösteren bir çokuluslu işletme olarak kabul edilir.

- Çokuluslu işletmenin fabrika düzeyindeki üretimleri pek çok ülkeyi kapsamaktadır. Bu fabrikalar montaj fabrikalarından, tamamen entegre fabrikalara kadar değişik türde olabilir.
- Çokuluslu işletme yönetiminin aldığı kararlar dünya perspektifi üzerine kuruludur.

Çokuluslu işletme üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımın ilave karlılığını gerçekleştirme için farklı ülkelerde üreten ve pazarlama faaliyeti yapan bir organizasyondur. Bu tanıma göre, çokuluslu işletme değişik ülkelerde yavru şirketler ve bayilerle faaliyet gösteren ve toplam satışları, varlıkları veya işgücünün %20' si ana ülke dışında olan bir işletme olarak tanımlanabilir.

Dünyadaki ilk modern çokuluslu işletme 1950 yılında Alman işletmesi Uni ve İngiliz işletmesi Lever Brothers tarafından kurulmuştur. İki işletme birleşerek Unilever ismini almışlardır. Şu anda bu işletme onlarca farklı ülkede faaliyet gösteren ve yüzlerce bayisi bulunan dünyanın en büyük işletmelerinden birisi haline gelmiştir.

Günümüzde ise, küreselleşme sürecine paralel olarak dünyada çokuluslu işletmelerin sayısı ve etkinliği büyük artış göstermiştir. Bu tür işletmelerin dünyadaki toplam sayısı 37.000'e yükselmiş ve çokuluslu işletmelerin dünyanın çeşitli ülkelerindeki şube veya temsilciliklerinin sayısı 450.000'e ulaşmıştır.¹⁹ Çokuluslu işletmelerden en büyük olanların varlıkları bazı ülkelerin milli hasıllarından hatta birkaç ülkenin milli hasıla toplamlarından daha büyüktür. Bu da bu işletmelerin ne kadar büyük ölçüde iş yaptığını göstermektedir. Görüldüğü gibi ekonomik açıdan önemli miktarlara ulaşan çokuluslu işletmelerin küreselleşme süreci ile de çok yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişki bir açıdan küreselleşme sürecinin neden bu denli yoğunlaştığını da ortaya koymaktadır.

---

¹⁹ Onur Öymen, **Geleceği Yakalamak**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, s.42.

Gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu şirketleri de esas itibarıyla Hong Kong, Kore, Çin, Venezüella, Meksika ve Brezilya'da yoğunlaşmıştır. Yani biraz Doğu Asya biraz da Latin Amerika bu şirketlere vatanlık edebilmekte, diğer yerlerde pek rastlanmamaktadır.

Yenilik ve araştırma-geliştirme (ar-ge), bugün dünyada bu kadar çok sayıda firmayı uluslararası üretime iten temel nedenler arasındadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Japon çokuluslu şirketlerine bakılırsa ar-ge harcamalarının büyük bölümü ana firmalar tarafından kendi ülkelerinde yapılmaktadır, yani orada ar-ge harcaması yaparsa buradaki iştiraki bu harcamalardan kurtulmuş olacaktır; ama sonra, ar-ge sonunda bulunduğu yenilikleri, ele geçirdiği teknolojik üstünlüğü iştirakine ana kuruluşa satmaktadır. Ama yavru şirketler genelde doğrudan doğruya ar-ge harcamaları yapmamaktadırlar. Yabancı ülkelerdeki iştirakler çok daha az ar-ge harcaması yapmaktadırlar. Uluslararası üretim çokuluslu şirketlerin ticari faaliyetleri nedeniyle uluslararası ticareti artırmaktadır. Bazı durumlarda da uluslararası ticaret mümkün olmadığı için uluslararası üretime başvurulmaktadır. Mesela bazı hizmet alanlarında, müşteriye yakın üretilmesi gereken uluslararası ticareti pek olmayan alanlarda, çokulusluların kurulduğu görülmektedir.

Görüldüğü gibi çokuluslu işletmeler küreselleşme sürecinde önemli rol oynamaktadırlar. Bu rol gereği hem küreselleşme sürecinden etkilenmekte hem de doğrudan küreselleşme sürecini hızlandırıcı bir etki yapmaktadırlar. Bu ekonomik sistem ister istemez çokuluslu işletmelerin ihtiyaçlarını, çıkarlarını ve hedeflerini yerine getirmiş olur.

1.8. Küreselleşme Sürecini Hızlandıran Çevresel Faktörler

1980 ve 1990'lar da büyüyen endüstrilerdeki işletmeler kendi faaliyetlerini genişletebilmek için diğer ülkelere yönelmişlerdir. Yarı iletken mamullerden elektronik eşyalar, otomobiller, bilgisayarlar, saatler, tıbbi malzemeler, uzay ekipmanları ve diğer benzer endüstri ürünleri üreten diğer ülkelerdeki rakip işletmeler de benzer şekilde bir çaba içine girmişlerdir. Çeşitli endüstrilerdeki küreselleşmeyi teşvik eden önemli çevresel faktörler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

1.8.1. Ülkeler ve Bölgeler Arasındaki Talep Özelliklerinin Benzeşmesi

Küreselleşmenin hızlanmasını teşvik eden en önemli faktörlerden biri, dünya genelindeki çeşitli bölgelerde yeni mal ve hizmetlerin farkına varılması ve gelir düzeyinde meydana gelen artıştır. Pek çok ülke halkı farklı oranlarda ekonomik gelişme gösterse de, gelişmekte olan ülkelerde yeni orta sınıfın yükselişi, İ Pod'ları, Dockers pantolonları, Starbucks kafeleri ve birçok yabancı marka cep telefonları için yeni pazarların oluşumuna sebep olmuştur. Öncelikle ABD ve Avrupa'daki refah düzeyi yüksek insanlar tarafından talep edilen mal ve hizmetler (finansal hizmetler, lüks otomobiller, ticari bankacılık gibi) şimdi dünya genelinde yeterli parası olanın alabileceği şekilde her yerde bulunmaktadır.

Gerçekte, dünya genelindeki zenginlik artışı yeni pazarların ortaya çıkışına sebep olmaktadır. Bu yeni pazarlara örnek olarak verilebilecek en belirginleri:

- Çin'deki hızlı büyüme oranı,
- Doğu Avrupa pazarının açılışı,
- Endonezya, Hindistan ve Güney Doğu Asya'daki ortaya çıkan orta sınıfın hızlı şekilde büyümesi,
- Yeni ürünlerin tasarlanması ve satışı

olarak söylenebilir.

Dünya genelindeki talep artışı, pek çok endüstrinin sanayi yapısı üzerinde doğrudan veya dolaylı etkiler yaratmıştır. Bazı endüstrilerde talebin küreselleşmesinin anlamı, insanların arzu ettikleri mal ve hizmetlerin talep düzeyinin daha fazla oranda homojenleşmesi demektir. Talebin homojenleşmesinin anlamı, müşterilerin fiziksel olarak bir yerde bulunmalarına hiç önem vermeyerek, muhtemel tüketicilerin, belirli benzer özellikleriyle, belirli türdeki mal ve hizmeti talep etmesidir. Başka bir ifadeyle, tüketiciler belirli endüstrilerde artan bir şekilde benzeşmektedirler. Belirli ürün özellikleri için, zevklerin, tercihlerin ve arzuların geniş bir şekilde daha fazla homojen pazarlara yönelmesidir. Talepteki homojenleşme (benzeşme) artışını gösteren bir örnek

olarak I Pod örneği verilebilir. İstanbul'daki, Roma'daki, New York'taki ve Yeni Delhi'deki tüketiciler muhtemelen benzer kulaklık kullanmakta ve bu I Pod'dan benzer müzik dinlemektedirler. Bu ürünler pazarlarda birbirinin yerine geçebilen ürünlerdir. Yani benzer ürünlerdir.

Talebin homojenleşmesi endüstrilerde çok yaygın bir hale gelmektedir. Bu şekilde benzer olarak üretilen ürünler, kullanımda tamamen bir başkası yerine parça olarak kullanılacak şekilde değiştirilebilir özelliklerine sahiptirler. Örneğin, yarıiletkenler, iletişim malzemeleri ve diğer elektronik malzemeler benzer amaç ve fonksiyon için tasarlanırlar, nihai kullanıcının malzemeyi ne amaçla kullandığının önemi yoktur. Mikro işlemciler bilgisayarları çalıştırır, telefonlar ve hatta otomobil motorlarında kullanılabilirler. Fiber optik kablolar telefon görüşmesini bölgeler, ülkeler ve kıtalararası aktarır, hangi dilin konuşulduğunun bir önemi yoktur. Ticari uçaklar, Boeing 747 gibi, müşteri taşımada benzer amaçla hizmet sağlar ve uçar. Uçağın Amerika Havayollarına veya Fransa Havayollarına satılmasının bir önemi yoktur. Uygulama standartlarının homojenleşmesi, yazılım gibi, aynı zamanda endüstrideki küreselleşmeyi artırıcı bir etkiye sebep olmaktadır. Microsoft, Ms-Dos ve Windows' un farklı uygulamaları örnek olarak gösterilebilir.²⁰

Görüldüğü gibi gerek üretimde ve gerekse ürün talebinde ortaya çıkan benzeşme ile birlikte, dünyanın farklı bölgeleri için benzer ürünlerin sunulması mümkün hale gelmektedir.

1.8.2. Ar-Ge Maliyetlerindeki Artış

Bazı endüstrilerde Ar-Ge maliyetlerinin önemli şekilde artması, bu endüstri içinde yer alan işletmelerin ürünlerini küresel pazarda satmalarını gerekli kılmaktadır. Bu endüstrilerde ne firmalar ve ne de rakipleri Ar-Ge maliyetlerinin çok yüksek olması sebebiyle, sadece kendi yerel pazarlarında kullanmak için yeni bir model geliştiremezler. Yüksek Ar-Ge maliyetlerini karşılayabilmek için daha fazla miktarda yeni ürün için yapacağı yüksek maliyetli Ar-Ge çalışmaları sonucu dünya genelindeki

---

²⁰Hasan Tağraf, "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002, s. 41.

pek çok pazara bu ürünü satılmasını zorunlu kılmaktadır. Örneğin, yeni model olan bir mamulün geliştirilmesi çok pahalı ise, işletme öncelikle farklı ülkelerden o mamulün siparişlerini güvence altına alır.

Yarıiletken, biyoteknoloji, kimyasal ve kompozit malzeme endüstrileri de, Ar-Ge harcamalarındaki artışın sebep olduğu ekonomik zorluklarla yüzyüzedirler. Örneğin, yeni bir hafıza çipi geliştirme, kolaylıkla bir milyar doları aşabilmektedir. Intel şirketi yeni mikro işlemci geliştirebilmek için yaptığı Ar-Ge çalışmalarında düzenli olarak her yıl 1,2 milyar doların üzerinde harcama yapmaktadır. Intel yaptığı Ar-Ge harcamalarını tamamen karşılayabilmek için geliştirdiği modelleri küresel bilgisayar üreticilerine, örneğin Pentium I,II gibi, çok yüklü miktarlarda satmak zorundadır. Biyoteknoloji ve ilaç endüstrisinde, kansere karşı yeni bir ilacın tasarlanması çok yüklü bir maliyet içermektedir. Araştırma, geliştirme, ilacın test edilmesi ve nihai olarak bir ticari ürün haline getirilmesi 300-400 milyon doları kolaylıkla aşabilmektedir. Bu maliyetin karşılanabilmesi için, ürünün küresel pazarlarda mümkün olduğunca kısa bir sürede ve yüklü miktarlarda satılması zorunludur. Aksi takdirde yeni ürünler tasarlanması için gerekli kaynaklar oluşmayacaktır.²¹

Diğer taraftan gelişmiş ülkeler de Ar-Ge çalışmaları için önemli kaynaklar ayırmaktadır. Örneğin ABD 1994 yılında Ar-Ge için 177 milyar dolar harcama yapmıştır. Bu tutar içerisinde önemli katkıyı özel sektör kuruluşları üstlenmektedir. ABD hükümetinin katkısı %45' in altındadır.²² Bu şekilde önemli harcamalar gerçekleştirilerek sahip olunan rekabet üstünlüğü sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ar-Ge çalışmaları için yapılan yüksek harcamaların karşılanabilmesi ancak küresel pazarda yoğun satışlarla gerçekleşebilecektir. Bu sebeple küreselleşme süreci teşvik edilmektedir.

1.8.3. Artan Ölçek Ekonomisi ve Maliyet Baskısı

Günümüzde pek çok endüstrideki üretimde ölçek ekonomisi düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Örneğin çelik endüstrisinde minimum verimlilik ölçeği

---

²¹ a.g.m., s.42.

²² Öymen, a.g.e., 2000, s. 23-24.

(MES) yüksektir. Minimum verimlilik ölçeğinin ortaya koyduğu üretim düzeyinde bir fabrikanın tam verimliliği gerçekleştirecek faaliyetleri yapmak zorunda olduğudur. Yeni düzenlenen çelik değirmenlerle yüksek kaliteli ürün üretilmektedir. Sürekli olarak döküm çelik üreticileri artan minimum verimlilik ölçeğiyle yüz yüze kaldığı noktada, yeni bir marka çelik değirmenleri devreye girmekte ve başa baş noktasına ulaşmadan önce toplam dünya talebine uygun bir bölümünü üretmek zorunda kalmaktadır. Bu sebeple, üretimdeki yüksek ölçek ekonomisi, diğer ülkelere ihracatı, küresel faaliyet emretmekte ve dolayısıyla endüstrinin küreselleşmesini hızlandırmaktadır.²³

1.8.4. Hükümet Politikalarının Rolü

Hükümet politikaları genellikle bir veya bir grup endüstrideki küreselleşme eğilimini hızlandırabilir. Devlet yardımları, ayrıcalıklı vergi uygulamaları ve diğer yardımlar gibi hükümet politikalarındaki pek çok enstrüman ile ülke açısından önemli endüstrilerin küreselleşmeye doğru eğilimleri hızlandırılabilir.

Avrupa’ da yarı iletkenler, havacılık ve diğer endüstrilerde devletlerin desteklediği çok sayıda proje ile (Jessi ve Airbus gibi) bütün Avrupa’ nın küresel rekabet gücü teşvik edilerek pek çok endüstrideki ABD ve Japon gücüne karşı çıkış aranmaktadır.²⁴ Bu sebeple hükümet politikaları küreselleşme için bazı temel engelleri ortadan kaldırarak, endüstrilerde yeni küresel rekabetin ortaya çıkışını hızlandırabilir.

1.8.5. Dünya Genelindeki Faktör Maliyetlerindeki Değişim

Farklı endüstrilerde küreselleşmeyi hızlandıran önemli faktörlerden bir diğeri, dünyanın farklı bölgelerindeki kaynaklar ve işgücündeki düşük maliyetin yaygınlığıdır. Düşük işgücü maliyeti diğer ülkelerdeki işletmeleri çekerek, nihai ürünlerini rekabetçi bir fiyat ile oluşturmasını sağlar. 1960 ve 1970’lerde pek çok ABD şirketi, düşük işgücü maliyeti avantajından faydalanmak için, Uzak Doğu’ya üretim faktörlerini kaydırarak fabrikalar kurmuşlardır. Pek çok tekstil, oyuncak ve ev eşyası üreticileri düşük işgücü maliyetlerinden dolayı faaliyetlerini bu tür bölgelere kaydırmışlardır. Elbise üreticileri,

---

²³ Tağraf, a.g.m., s.43.

²⁴ a.g.m., s.43.

Uzak Doğu'da önemli miktarda üretimleri ile yüksek kaliteli ürünleri düşük maliyetlerle müşterilerine sunma imkanına kavuşmuşlardır. Bu tür işletmelerin varlığı aynı zamanda yerel ekonomilerin gelişmelerine katkı sağlayarak, farklı endüstrilerde önemli müşteri ve rakipler haline gelmişlerdir. Çin, Hindistan ve Endonezya' da düşük maliyetli ve becerikli işgücünün çekiciliği ve sürekli olarak var olması, işgücünün kıt olduğu ve yüksek maliyet sebebi olan Japonya'daki pek çok işletmeyi bu bölgelerde üretim yapmaları için teşvik etmiştir.²⁵ Örneğin bir Amerikalı; General Motors'dan (GM) Pontiac Le Mans satın aldığında, farkında olmaksızın uluslararası bir işlemler bütününe girmiş olur. Araba için GM'ye ödenen 20.000 doların 6000 doları rutin işçilik ve montaj giderleri karşılığı olarak Güney Kore'ye, 3500 doları gelişmiş parçaların temin edildiği Japonya'ya, 1500 doları tasarım mühendisliği için Almanya'ya, 800 doları küçük parçalar için Tayvan, Singapur ve Japonya'ya, 500 doları reklam için İngiltere'ye, 100 doları bilgi işlem için İrlanda ve Barbados'a giderken, kalan 8000 dolar da Detroit'teki stratejistler, New York 'ta ki banker ve avukatlar, Washington'daki lobi faaliyeti yürütenler, ülke genelindeki sigortacı ve bakımcılar ve çoğu ülke içinde yaşayan ancak artan sayılarda dış ülkelere mensup hisse senedi sahipleri tarafından paylaşılır.²⁶

Görüldüğü gibi küresel olarak dağıtılan üretim faktörleri ile gerek düşük maliyet ve gerekse yüksek kaliteli ürünler üretilebilmektedir. Bu süreç küreselleşme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Enerji ve diğer üretim faktörlerinin düşük olması da küreselleşmeyi hızlandırmaktadır. Alüminyum, demir ve diğer hammadde kaynakları için, metal eritme ve diğer fabrikasyon maliyetleri üretim süreci maliyetleri için son derece duyarlıdır. Çok önemli şekilde düşük olan enerji maliyetleri, madencileri ve bu madenleri işleyen üreticileri kendi üretim süreçlerindeki katma değeri düşürecek ucuz bölgelere kaymalarına sebep olmaktadır.²⁷

1.8.6. Yeni Dağıtım Kanallarının Ortaya Çıkışı

Yeni dağıtım kanallarının ortaya çıkışı da üretim eğilimlerinin küreselleşmesini hızlandırabilir. Mevcut dağıtım kanallarına ilave edilen yeni dağıtım kanalları veya

---

²⁵ **a.g.m.**, s.44.

²⁶ Hilmi Bahadır Akın, **Yeni Ekonomi Stratejisi, Rekabet, Küreselleşme**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Mart 2005, s. 47.

²⁷ Tağraf, **a.g.m.**, s.43.

tamamen yeni olarak ortaya çıkan dağıtım kanalları eski dağıtım kanallarına göre daha pahalıdır. Yeni ürünler için talebi uyararak dolaylı faaliyette bulunurlar. Büyük mağaza zincirlerindeki artış (Sears ve J.c Penny; Brezilya ve Meksika’da), ucuz mal satan mağazalar (Wall- Mart ve K-Mart; Kanada’da ve Doğu Avrupa’ da) ve uzman mağazalar, düşük maliyetli dağıtıcılar (Toys “R” Us Japonya’ da) dünyanın farklı bölgelerinde üretilen küresel ürünler için talepleri birbirine benzemektedir.²⁸

1.8.7. Taşıma, İletişim ve Depolama Maliyetlerindeki Azalma

Düşük maliyetli taşıma olanaklarındaki genişleme, pek çok endüstrideki küreselleşmenin hızlanmasına olanak sağlamıştır. Örneğin; İsviçre’de üretilen çikolata ve şekerler, İsviçre’de doğrudan taşımayla ABD’ ye taşınmakta ve bu ülkede özel pazarlara sunulmaktadır. Önemli şekilde düşük maliyetin varlığı, gece taşıma olanağı olan ürünleri küresel pazarlara ulaşmasını sınırlamamaktadır. Geçtiğimiz seneler içerisinde reel olarak taşıma maliyetlerinin düşmesi, bütün endüstrilerde küreselleşmeyi hızlandırıcı bir etki yapmıştır.

Taşıma ve iletişim maliyetlerinin son yıllarda düşmesiyle, depolama maliyetleri de düşmüştür. Tam zamanında üretim (JIT) gibi envanter kontrollerinin gelişmesiyle, konteynır ve soğuk hava taşımacılığının gelişmesiyle, bozulabilir ürünlerin depolama maliyetleri de azalmıştır. Ticari konteynır taşımacılığı ile kamyonların arkasına yüklenen konteynırlar doğrudan gemilerden veya kamyonlardan alınıp demiryollarına aktarılabilmektedir. Bu şekilde malların ulaşım araçlarındaki değişimi hem çok hızlanmakta ve hem de mallar üzerinde bir bozulma etkisine sebep olmamaktadır. Ürünlerin depolanmasında ve taşınmasındaki bu tür gelişmeler, malların okyanusları aşarak diğer kıtalara kolaylıkla ulaşmasını sağlamış ve küreselleşmenin hızlanmasına önemli etki sağlamıştır.²⁹

İletişim olanaklarındaki gelişmeler küreselleşme sürecinin hızlanmasına önemli katkılar sağlamakta diğer taraftan çokuluslu işletmelerde de yönetime yeni olanaklar sunmaktadır. Genellikle, çokuluslu bilişim sektörü şirketleri, dünya üzerinde yayılmış

---

²⁸ a.g.m., s. 44.

²⁹ a.g.m., s. 46.

binlerce şubelerini kendi kurdukları “İntranet”ler aracılığıyla koordine etmektedirler. Böyle büyük ölçüde merkezkaç bir yapıya sahip olan bu çokuluslu şirketler, kurdukları iletişim ağıyla dağınık parçaları arasında işbirliği sağlayarak önemli bir esnekliğe ulaşmışlardır. Bu şekilde iletişim olanaklarındaki gelişmeler küreselleşme sürecini de hızlandırmaktadır.

1.9. Yeni Dünya Düzeni & Küreselleşme Sonuçları

Bir zamanlar, toplum içinde, bir ekonomik alan ayrıştırması yapılanaya kadar dünyanın her yerindeki toplumlar tüm ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilmekteydi. İkel ve geleneksel toplumlardaki üretim ilişkilerinin biçimlenişi, kapitalist toplumlardaki para ve piyasa ekonomisinden oldukça farklıdır; ihtiyaçlar ve öncelikleri, ihtiyaçların kıt olanaklarla karşılanmasındaki akılcı davranış biçimleri birbirine benzememektedir. Üretim ve tüketim davranışlarının bütünleşmesi, kurumsallaşması her kültürde değişik eğilimler göstermektedir.³⁰

Küreselleşme sürecinin nasıl bir "Yeni Dünya Düzeni" oluşturacağı henüz belli değildir. Hem büyük devletlerdeki gelişmeler hem de yeni siyasal oluşumlar bu belirsizliği daha belirgin hale getirmektedir. Aradan geçen zaman bu gözlemleri büyük ölçüde doğrulamaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmıştır. Çin uzun süren ekonomik büyüme ile beklenenden hızlı yükselmiştir. Önceden tahmin edilemeyen türde ileri sıçramalar ve gerilemeler muhtemelen devam edecektir. Ancak dünya dengesinin ortadaki gerçeği 1990'dakinin aynıdır: ABD gücün bütün boyutlarında küresel varlıklara sahip en önemli güç sayılabilir. Bu demek değildir ki tek kutuplu dünya, Soğuk Savaşın iki kutuplu dengesinin yerine geçmiştir. ABD'nin kendi başına gerçekleştiremeyeceği pek çok güvenlik, ekonomik ve siyasal hedefleri vardır. ABD dışında her büyük devletin bir veya daha fazla önemli güç kaynağı yetersiz olduğundan dünya çok kutuplu da değildir. Bunun yerine güç karmaşık üç boyutlu bir modele göre dağılmış bulunmaktadır. Askeri güç tek kutupludur, ABD kıtalararası nükleer silahları, dünyanın herhangi bir yerinde konuşlandırılabilir büyük ve modern hava, deniz ve kara kuvvetlerine sahip tek ülkedir. Ekonomik güç üç kutupludur. ABD, Avrupa ve Japonya dünya üretiminin üçte ikisini gerçekleştirmektedir. Büyük güçlerin

---

³⁰ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 203.

hızlı yükseliş ve çöküşleri, SSCB'nin yıkılışı ve komünizmin çöküşü, teknoloji ve iletişimdeki hızlı ilerlemeler; bireyler, gruplar ve uluslar arasında kimlik çatışmaları şeklinde tarihin geri dönüşünü yaşatmaktadır.

Teknolojik değişimin uluslar üstü ve şimdiye kadar ki gelişmelere zıt etkileri vardır. Bu değişim ekonomiyi küreselleştirip siyasetin kapsamını daraltmıştır. Bireyler bugünlerde uluslar arası piyasadaki işgücündeki hareketliklere, nakit para akışındaki ve ticari piyasalardaki değişimlere duyarlı hale gelmiştir. Karşılıklı küresel dayanışma nedeniyle devletlerde ulusal egemenlik kavramı sarsılmaya başlamıştır. Pek çok ulusun kendine ait toplumsal kimliği ekonomik hareketlilik ve komünizmin çöküşü nedeniyle değişime uğramaktadır.

Küreselleşme sürecine paralel olarak demokrasinin tüm dünyada müthiş bir hızla yayılması ile birlikte insanlar kendi kendilerini ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Dünyanın her yanında insanlar bu fırsata sarılmaya başlamışlardır. İletişim saydamlığı artırmaktadır, yani herkes her yerde olan biteni görebilir. İnsanların kendi kendilerini yönetmek için harekete geçişleri izlenebilir ve gerekirse insanlara müdahale edilebilir.

Daha büyük ve ekonomik olarak daha homojen bir dünya kurulmasında denge oluşturmak için, insanlar kimliklerine daha sıkı bağlanmakta ve dünyanın her yerinde ulusal diller, azınlık dilleri daha çok ifade hürriyeti kazanmaktadır. Gelecek kendi kimliklerini koruyan ve başkalarının kimliklerine de en az kendi kimliği kadar saygı gösteren, yerel düşünüp küresel davranan ve böylece dünyayı çeşitli kimliklerle donatan insanların olabilir. Her yerel kimlik kendi evren yorumunu kullanarak bir arada yaşamının yolunu bulabilir.

Bu yeni dünya düzeni içinde, küreselleşmenin sonucu olarak şu ana başlıklar sıralanabilir:

1. Ulus devletin makroekonomik kararlar üzerinde ve özellikle bütçe ve parasal politika üzerindeki etkisinin azalması,
2. Mal ve finansal piyasalarda belirsizliğin artması,

3. İmalat sanayinin eski merkezi olan Kuzey'den, Asya, Latin Amerika gibi Güney bölgesine kayması,
4. Endüstriyel malların hafif mallar haline dönüşmesi,
5. Güney'de olduğu kadar, Kuzey'de de görülen, iş güvencesizliği hissi,
6. Kadınların artan bir şekilde işgücü içinde yer alması,
7. Doğrudan yabancı yatırımların favori bölgelerinde, yeni yatırımların ve yeni teknolojilerin hızla yayılması,
8. Bazı istisnalar olsa da Asya ekonomilerinin hızlı endüstrileşmesi.³¹

---

³¹ Zengingönül, **a.g.e.**, 2007, s.239-240.

İKİNCİ BÖLÜM: KÜRESEL SERMAYE AKIMLARI

2.1. Küresel Sermaye Akımlarının Tanımı ve Kapsamı

Küreselleşme, esas olarak üretimin dünya çapına yayılmasına (örneğin bir motosikletin direksiyonunun, koltuklarının, lastiklerinin, motorunun farklı ülkelerde üretilmesi ve parçalarının farklı bir ülkede monte edilmesi gibi) ya da günümüzün giderek büyüyen şirketlerinin ulusal niteliklerini kaybederek ulus-devlet üstü bir nitelik kazandıklarına vurgu yapar. Küreselleşme, ekonomik açıdan bakıldığında, teknolojinin ve özellikle bilgi teknolojisinin yardımıyla, malların ve hizmetlerin ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmesi anlamına gelmektedir. Bu dolaşım dünyada hemen her ülkenin ticari çehresini değiştirmiş; uluslararası ilişkileri daha yoğun hale getirmiştir.

Son yıllarda uluslararası piyasalarda görülen küreselleşme, ülkelerarası ticaretin ve sermaye akışının önündeki engelleri kaldırıcı bir etki yapmakta ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan liberal ekonomik politikalar ve finansal serbestleşme politikalarının da etkisiyle sermaye akımları hızlanarak, bu ülkelerin finansal piyasalarının gelişmesine ve dış dünya ile bütünleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmalarını sağlayabilmek için ülke içi tasarrufların yetersiz olduğu zamanlarda Ödemeler Dengesi'nde açık vermemek için dış yatırıma ihtiyaç duyarlar ve bunu da yabancı sermaye girişi ile karşılarlar. Yani tasarruf açığının neden olduğu dış açıkları (cari işlemler dengesi açıklarını) kapatmada ülkeye giren yabancı sermaye etken bir faktördür. Makro açıdan baktığımızda bu çerçeveye bizi dış yatırımlara götürmekle birlikte ülkeye giren her uluslararası sermayenin de doğrudan dış yatırım anlamına gelmediğini belirtmek gerekir.

1990'ların başında gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir sermaye akışı görülmektedir. Finansal piyasalardaki bütünleşme, tasarrufların ve yatırımların dünya genelinde etkin bir şekilde dağılmasına imkan vermektedir. Çeşitli ülkelere giren sermaye akımlarındaki artışlar bu ülkelerdeki yatırımları artırarak

büyümeyle olumlu bir şekilde etkileyebilmekte, diğer taraftan bu akımların finansal istikrarsızlığa yol açabilme olasılığı da söz konusu olabilmektedir.

Değişen koşullarla birlikte sermayenin niteliği de değişmiştir. Devletlerin yada uluslararası kuruluşların doğrudan yaptığı yardımların yerini küreselleşme süreciyle birlikte kurumsal yatırımlar yada çok uluslu şirketlerin yaptığı yatırımlar ile kısa vadeli yabancı sermaye yatırımları almıştır.

Küreselleşme sürecinin en önemli yapı taşlarından birisinin sermaye akımlarının serbestleşmesi olduğu söylenebilir. Kambiyo denetimlerinin gevşetilerek sermayenin küresel ölçekte dolaşımının serbestleşmesinin bir çok önemli sonucu olmuştur. Ödemeler bilançosunun cari işlemler parçası ile sermaye akımları arasındaki güçlü bağlantının büyük ölçüde gevşemesi bunlardan birisidir. Sermayenin böylesine bir dolaşım özgürlüğüne kavuşması sonuçta mal hareketleriyle para hareketleri arasındaki bağlantıyı gevşetmiştir. Mal hareketinden bağımsız olarak dolaşan para hacmi hızla büyüyerek önemli boyutlara ulaşmıştır.³²

Yabancı sermaye akımları özellikle gelişmekte olan ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bu sermaye akımlarına ihtiyaç duymalarının temel nedeni yeterli iç tasarrufun olmamasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin tasarrufları temel gıda harcamalarına gitmektedir. Ayrıca düşük gelirli ülkelerin bireysel tasarruf oranı yüksek gelirli ülkelerin ancak yarısı kadardır.

Küresel sermaye akımları bir ülkede yerleşik bir kişinin bir başka ülkedeki yerleşik kişiye fon aktarması veya ondan bir aktif satın almak üzere fon göndermesi ile ortaya çıkmaktadır. Elektronik ve iletişim sistemlerinin gelişmesi sermaye akımlarının uluslararası piyasalara çok çabuk ve kolaylıkla girip çıkmasına imkan vermiştir.

Ortaya çıkışları itibariyle riskleri önlemek, ekonomideki aktörleri, döviz kurlarından, faizlerden, mal fiyatlarında oluşan risklerden korumak gibi amaçlarla oluşturulmuş olan çok çeşitli finansal yenilikler küreselleşmeye de hız

---

³² Taner Berksoy ve Burak Saltoğlu, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1998-58, İstanbul, 1998, s. 10.

kazandırmaktadırlar. Ancak bunların pek çoğu, esas çıkış amaçlarından çok farklı bir yapıya da bürünmüşlerdir.

Sermayedarların rasyonel davranışlarıyla birlikte yani maksimum getiri amacı veri iken finansal serbestleşme politikalarının (teknolojik ilerlemelerle birlikte sermayenin dolaşımının önündeki yasal engellerin kaldırılması) uygulanması ile ulusal sermaye piyasaları uluslararası sermaye piyasaları şeklini almıştır.

Mal ve hizmetten oluşan sermaye akımı ile daha çok faiz arbitrajı peşinde koşan sermaye arasında ayırım yapmak gerekirse, ödemeler dengesinin genel eşitlik prensibi içinde, bir ülke ekonomisinde oluşan cari işlemler fazlası, sermaye çıkışı ve rezervlerdeki artış olarak tanımlanmaktadır. Sermaye ihracatçısı konumundaki cari işlemler fazlası veren bir ülke, rezervleri azalmaya başlayana kadar, sermaye talep eden ülkeye mal ve hizmet ihracında bulunur. Bu finansal sermaye akımlarını doğuran, mal ve hizmetten oluşan reel sermaye akımıdır.³³

Küresel sermaye akımları bir yıldan kısa vadeli olursa kısa vadeli sermaye akımları olarak adlandırılır. Ayrıca kısa vadeli sermaye akımlarının büyük bir yüzdesi portföy yatırımları niteliğindedir. Çünkü doğrudan yatırımların özelliği gereği kısa vadeli nitelik taşıması beklenemez.

Küreselleşmeyi finansal liberalizm veya paranın evrensel serbest dolaşımı ile eş anlamlı olarak kullanıldığında ortaya çıkan gerçek şudur: Finansal liberalizmle birlikte özellikle 1990'lı yıllarda gittikçe artan oranlarda paranın denetimsiz küresel hareketlilik kazandığı gözlemlenmektedir. Bu sayede Gelişmiş Ülkelerin (GÜ) çeşitli fonlarda biriken paralarını daha hızlı ve daha büyük oranlarda paraya ihtiyacı olan Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) aktarıp yüksek karlar elde etme olanağı artmıştır. Ancak sadece paradan para kazanma ilkesine dayalı bu tür fonların hareketliliğinin üretime doğrudan hiçbir katkısının olmamasının yanı sıra, spekülasyon amaçlı olarak denetimsiz hareketliliği sonucu Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) piyasalarının zarar görmesine neden olduğu bir gerçektir.

---

³³ Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 474.

Kimin kime neyi, nasıl, ne kadar ve kaçta satacağına sistematik bir ağ içinde karar veren uluslararası ticaret örgütleri, kapitalizmin sınırsız büyüme tabiatının elbette doğal bir sonucudur. Kapitalist sistemde yayılmayı mecbur bırakan en önemli sebep ise maliyet ve karlılık oranlarında yaşanan düşüştür. Ucuz iş gücü ve ham madde bulmak üzere kendisine bakır ülkeleri hedef seçen gelişmiş ülkeler, bu ülkelerle yapacağı ticarete, güçsüz ve ucuz maliyete sahip ülkelerin serbest şekildeki ticareti bir süre sonra güçlüünün ve zengininin aleyhine (yerel piyasanın ölmesine) sebebiyet vereceğinden, finans küreselleşmesine paralel olarak kontrolü sağlayacak düzenlemeleri yapacak kurumlar mübadeleye katılacak tüm taraflara kabul ettirilmiş olmuştur.³⁴

Faiz-kur arbitrajına dayanarak en yüksek reel getiriye elde etme amacıyla bir ülkeden diğerine kolaylıkla kayabilen türdeki sermaye akımları günümüzde dünya ekonomisinin en önemli olgularından biridir. Ülkelerde yaşanan finansal liberalizasyon (serbestleşme) süreçleri ve özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler, bu tür sermaye akımlarının dünya mal ve hizmet üretimi ile ticaretinin çok ötesinde boyutlara ulaşmasına yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak sermaye akımlarının ülke ekonomileri üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri de yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu akımlar değişik yöntemlerle meydana gelmektedir. Bunlardan başlıca 4 tanesi şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Tümüyle sermaye sağlayan şahsa ait şubeler açılması, bunların genişletilmesi,
2. Yeni firmalar kurulması ve mevcut firmaların bütünüyle satın alınması,
3. Kalıcı ekonomik bağlar oluşturulması veya bu bağların sürdürülmesi amacıyla yeni veya mevcut bir firmaya iştirak edilmesi,
4. Kalıcı ekonomik bağlar oluşturulması veya sürdürülmesi amacıyla uzun vadeli kredi açılmasıdır.

Bugün dünyada uluslararası üretim yapan binlerce ana şirket ve bunların yabancı ülkelerde kurulmuş yüz binlerce iştiraki vardır. Bu şirketlerin ayrıca çok sayıda yabancı şirketle sermaye ilişkisi, yani ortaklık ilişkisi içermeyen anlaşmaları, ilişkileri vardır. Bu çokuluslular dünyasında, çoğu gelişmiş ülkelerde kurulmuş büyük firmalar yanında

---

³⁴ Taha Özhan, "Bir Küreselleşme Miti", **Serbest Ticaret, Yarın Dergisi**, 2006, s. 2
(Çevrimiçi:<http://www.haber10.com/makale/2550/>)

gelişmekte olan ülke firmaları, son zamanlarda geçiş ekonomilerinde kurulmuş bulunan firmalar ve hatta yer yer küçük-orta boy işletmeler de (KOBİ'ler) yer alabilmektedir. Fakat bu firmalar topluluğuna baktığımızda bu çokuluslu şirketler içinde az sayıda büyük firma duruma egemen görünmektedir, yani bir yoğunlaşma olgusu, oligopol piyasasında rastladığımız şekilde söz konusudur.

Küresel sermaye akımları, ulusal sınırları aşarak ülkeye giren ya da ülkeden çıkan fonları ifade eder. Küresel sermaye akımları; Özel Sermaye Akımları, kalkınma amaçlı, hibe ve kredi şeklindeki Resmi Sermaye Akımları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları diye üç ana başlık altında toplanabilir.³⁵

2.1.1 Küresel Özel Sermaye Akımları

Küresel özel sermaye akımları, ticari koşullar altında sermayenin bir ülkeden diğerine hareketini ifade eder. Bu fonların sahiplerinden belirli bir gelir karşılığında talep edenlere aktarılması işlemine mali işlem denir. Bu mali işlem, bir ülke yerleşiklerinin diğer ülke yerleşiklerine fon sağlamaları şeklinde gerçekleşirse küresel (uluslararası) mali işlem adını alır. Mali işlemlerin gerçekleştirildikleri piyasalar ise para piyasaları ve sermaye piyasalarıdır.

Para ve sermaye piyasalarında uluslararası mali işlem şeklinde gerçekleşen, uluslararası özel sermaye akımları “kısa” (1 yıldan az) “orta” (1-5 yıl) ve “uzun” (5 yıldan çok) vadeli olarak gerçekleşmektedir. Sermaye piyasası işlemleri tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerlerin alım satımıyla gerçekleşmekte ve portföy yatırımları olarak adlandırılmaktadır.³⁶

Uluslararası portföy yatırımlarının açıklanmasında portföy teorisi önemli bir yere sahiptir. Bu teoriye göre; yatırımcı sermaye fonlarını çeşitli menkul değerler arasında, belirli bir risk düzeyinde en yüksek geliri elde edecek biçimde dağıtacaktır. Yatırımcı en yüksek geliri hedefler iken tüm fonlarını tek bir menkule yatırmanın getireceği riskten korunmak amacıyla yatırım araçlarını çeşitlendirecek ve böylelikle

³⁵ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama**, 9.B.,Güzem Yayınları, İstanbul, 1993, s. 231.

³⁶ Karluk, **a.g.e.**, s. 538.

yatırımcı yerli menkullerin yanında bir miktarda yabancı menkul alma yoluna gidebilecektir. Menkullerin risk ve gelir seviyesindeki beklenti ve değişmeler ise küresel özel sermaye akımlarını etkileyebilecektir.³⁷

Para piyasalarında gerçekleştirilen uluslararası mali işlemler ise; ticari bankalar tarafından dış ticaretin finansmanına yönelik kısa vadeli, likiditesi yüksek ve risk oranı düşük banka kredileri şeklindeki işlemlerdir. Zamanla bu bankalar çok uluslu şirketlere, yabancı hükümetlere ve diğer kuruluşlara da kredi sağlamaya başlamış bulunmaktadır.

Küresel özel sermaye akımlarının para ve sermaye piyasalarından ticari koşullara göre sağlanmaları en belirgin özellikleridir. Yardım niteliğinde olmamaları, onları resmi sermaye akımlarından, üretime yönelik yatırım niteliğinde olmamaları ise onları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ayırır.³⁸

2.1.2. Resmi Sermaye Akımları

Resmi sermaye akımları; gelişmiş ekonomilerin, az gelişmiş ekonomilere yaptıkları bağış ve kredi şeklindeki yardımlardır. Yardımlar bağış şeklinde olursa uluslararası bir transfer söz konusu iken kredi şeklinde ise devletlerarası bir borçlanma söz konusudur.

Kredi ve bağış şeklindeki bu yardımların verilmesinde ekonomik sosyal ve siyasi bir takım faktörler etkili olabilmektedir. Genellikle dış devletler, Dünya Bankası gibi mali kuruluşlar ya da Avrupa Yatırım Bankası gibi bölgesel kalkınma bankalarınınca gerçekleştirilen bu yardımlardan faydalanan ülkeler bu yardımlarla döviz ve tasarruf açıklarını kapatarak daha yüksek bir kalkınma hızına ulaşmaya çalışmaktadırlar.³⁹

2.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

³⁷Halil Seyidoğlu, 1993, s. 257 - Nurdan Aslan, **Uluslararası Özel Sermaye Akımları: Portföy Yatırımları ve Sıcak Para Hareketleri**, 2.Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 52.

³⁸Seyidođlu, **Uluslararası İktisat**, s. 231.

³⁹Halil Seyidoğlu, **Ansiklopedik Ekonomik Terimler Sözlüğü**, 2.B., Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1999, s. 121.

Literatürde Özel yabancı sermaye akımları içerisinde de değerlendirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları konusunda pek çok tanımlama bulunmaktadır. Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır. Tahvil ve hisse senetlerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya birkaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar doğrudan yabancı sermaye yatırımları olarak tanımlanabilir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özel bir sermaye transferi olarak da değerlendirmek mümkündür. Ancak bazı özellikleri dolayısıyla da portföy yatırımlarından ayrılmaktadır. Yabancı ülkelerde yapılan yatırımlar fiziki ya da mali nitelikte olabilmektedir. Tahvil ve hisse senedi şeklindeki portföy yatırımları, mali nitelikli yatırımlar iken, bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki değerlere karşılık gelen yatırımlar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır.⁴⁰ Günümüzde çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen bu fiziki yatırımlar, aynı zamanda beraberinde teknik bilgi, know-how, patent, ticari marka, işletmecilik bilgisi ve denetim yetkisini de beraberinde getirmektedir.⁴¹ Bu yönleriyle de portföy yatırımlarından ayrılmaktadır.

Küresel rekabet bu çokuluslu şirketleri tek bir merkezden üretim yapıp uluslararası pazarlara ulaşmak yerine bizzat pazarın olduğu ülkelerde yatırım yapmaya sevk etmektedir. Çok uluslu şirketler ise; belirli bir merkezden yönetilen ve aynı anda çeşitli dünya ülkelerinde, üretimde bulunan dev firmalardır. Bu firmaların diğer ülkelerde yatırım yapmasının sebebi yatırımın kendi ülkelerine göre daha karlı olmasıdır. Ancak bu yatırım kararında sadece karlılık değil yatırımın riski de dikkate alınmaktadır. Bu riskler yatırımın yapılacağı ülkeye ve zamana bağlı olarak değişmekle beraber, ekonomik ve siyasi nitelikte olabilmektedir. Ancak çok uluslu şirketlerle ilgili

---

⁴⁰ Seyidoğlu, a.g.e., s. 567.

⁴¹ Karluk, **Uluslar arası Ekonomi...**, A.g.e., s. 583, 423 – Sadi Uzunoğlu, K. Alkin ve F. Gürlesel, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye**, İMKB Araştırma Yayınları, İstanbul, 1995, s. 35.

yapılan çeşitli risk analizleri, yatırımın getiri oranı yeterli düzeyde olduğunda bu şirketlerin riskten kaçmadığına işaret etmektedir.⁴²

2.2. Sermaye Akımlarının Serbestleşmesinin Nedenleri ve Şekilleri

Dünyada sermaye akımlarının serbestleşmesi 1980'li yıllarda birtakım gelişmelerle artmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerdeki yerleşik kişiler, yabancı fonların reel getirileri ile ulusal fonları karşılaştırmaya başlamıştır.

Bu dönemlerde finansal ürünlerde ve hizmetlerde meydana gelen gelişmelerden dolayı fonların sanayileşmiş ülke piyasalarında tutulması sağlanmıştır. Ayrıca sanayileşmiş ülkelerin bankacılık sisteminin daha güven verici olması, daha az risk taşıyor olması da buna neden olmuştur.

1990'lı yılların başında ise sanayileşmiş ülkelerde faiz oranlarının düşmesi ve büyüme hızlarında meydana gelen yavaşlamalar sonucu sermaye bu ülkelere başka ülkelere kaymaya başlamıştır. Bütün bunların sonucunda gelişmekte olan ülkelere meydana gelen finansal yenilikler de artmaya başlamış ve sermaye bu ülkelere doğru yönelmeye başlamıştır.

Sermaye akımlarında meydana gelen önemli artış, büyük ölçüde kalkınmakta olan ülkelerin ekonomik yapısında meydana gelen gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelerin sonucunda temel ekonomik göstergelerde düzelme meydana gelmiş, bu da bu ülkelerle ilgili beklentilerin iyileşmesine neden olmuştur. Bazı ülkelerde büyük ölçekli özelleştirme faaliyetleri gerçekleşmiş, özkaynak piyasaları yabancılara açılmıştır. Bu ülkelerde faiz ve özkaynak kazançları sanayileşmiş ülkelere göre daha fazla olmuştur.⁴³

Sermayenin serbestleşme şekillerini üç kısımda incelemek mümkündür:

---

⁴² Halil Seyidoğlu, *Uluslar arası İktisat, A.g.e.*, s. 570.

⁴³ Nurdan Aslan, *Uluslararası Özel Sermaye Akımları*, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 79.

1. Gittiği ülkede fiziksel yatırım yapan istihdamı ve üretim kapasitesini genişleten, dolaysız yabancı sermayedir. Çok uluslulaşma yolu ile şirketlerin dış ülkelerde dolaysız yatırım yapmaları çoğunlukla makine donanım, gayri maddi haklar, teknik bilgi biçiminde olmaktadır.⁴⁴
2. Akışkan fonlar halinde mali piyasalar arasında hareket eden kısa vadeli parasal sermayedir. Artık sermaye akımlarının serbestleşmesinde önemli rolü, ülkelerin sermaye piyasaları oynamaktadır. 1980 sonrasında parasal biçimdeki sermaye özel-kamusal tahvillere, hisse senetlerine yönelmiştir. Bu nedenle portfolyo yatırımlarında artış gözlenmektedir. Yatırımların çoğu; Arjantin, Brezilya, Meksika, Güney Kore ve Türkiye'ye gitmiştir. Bu ülkeler kamu açıklarını iç borçlanma ile karşılamaktadır. Bu da faiz hadlerini artırmakta; bu sebepten sermaye bu ülkelere faiz arbitrajından kar elde etmek amacı ile gelmektedir.⁴⁵
3. Özelleştirilen Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) satın almak ya da borsada özel veya tüzel şirketlerin en az % 51 hissesini kazanarak getirdiği parasal fonları üretime yönlendireceği varsayılan dolaysız yatırımlardır.⁴⁶

Özelleştirme gelişmiş ülkelerde, serbest piyasa ekonomisinin gerekli kıldığı rekabet koşullarının eşitlenmesi, devlet müdahalesini ve desteklerini en aza indirmek amacı ile yapılmaktadır. Bu sayede yerli sermayenin karlılığı ve ekonomisinin dış rekabet gücü arttırılmaya çalışılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise 1980'li yıllardaki dış borç krizlerinden sonra, borç faizlerinin ödenememesi nedeni ile kamu şirketleri hisseleri borç ana paraları karşılığında satılmak zorunda kalmıştır. Günümüzde de bazen blok olarak bazen hisseler olarak kamu girişimlerinin satışı aynı amaca hizmet etmektedir. Bu şekilde gelişmiş ülkelerden, gelişmekte olan ülkelere özelleştirme yolu ile önemli miktarda sermaye girişi olmaktadır.⁴⁷

---

⁴⁴ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 9. Basım, 2000, s. 161.

⁴⁵ **a.g.e.**, s. 181.

⁴⁶ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 120.

⁴⁷ **a.g.e.**, s. 146.

2.3. Sermaye Akımlarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Sermaye giriş ve çıkışları sonucunda ülke ekonomilerinde değişik etkiler meydana gelmektedir. Bir ülke sermaye girişi o ülke ekonomisinin fiziki büyüklükleri ve reel gelişimi üzerinde etkili olur. Bunun yanı sıra sermaye girişleri; ekonomilerin dışa açıldığı, kambiyo ve finans denetimlerinin olmadığı ayrıca serbest kur politikası uygulayan ülkelerde reel etkilerin yanı sıra finansal alanda da etkili olmakta ve çok farklı sonuçlara sebep olmaktadır.⁴⁸

Ülkeye sermaye girişi ülkenin kendi tasarruflarından daha fazla harcama yapabilmesine ayrıca yatırım yapabilmesine imkan verir. Sermaye girişleri ekonominin daha hızlı büyümesine sebep olur. Büyümenin hızlanması, kaynak kullanımının genişlemesinden dolayı ülkede yatırım oranlarını yükseltmektedir. Sonuçta üretim ve gelir artışı sağlanmaktadır. Bu artış ülkenin kendi olanaklarıyla elde edebileceği artıştan daha fazla olmaktadır. Ayrıca bu etkiden dolayı ekonominin istihdam düzeyinde artış meydana gelmektedir. İhracattan elde edilen kazançların dışında sermaye girişi ile elde edilen kaynaklarla, yatırım mali kullanımı artmakta ayrıca kapasite genişlemesi sağlanmakta, bir taraftan da tüketim harcamaları yeniden düzenlenmektedir.⁴⁹

2.3.1. Sermaye Akımlarının Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri

Sermaye girişlerinin ülke ekonomisi üzerinde etkilerinin birisi finansal piyasalar üzerinde olmaktadır. Sermaye girişleri finansal piyasalarda yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Eğer finans piyasaları yeterince derinleşmiş ise, fazla miktarda ekonomiye fon girişi ekonomide olumsuz etkiler yaratır. Ülkeye giren fonlar etkin kullanılmazsa, verimli yatırımlara yönlendirilmezse geri ödeme sürecinde iflaslar meydana gelebilir. Bu fonlar spekülatif nitelikte olduğu zaman finansal krizlere ortam yaratır. Ülkenin para ve sermaye piyasalarının işleyişi sermaye akımlarının ekonomiyi etkilemesinde iyi ya da kötü bir etkidir. Ülke iyi işleyen sermaye piyasasına sahip ise kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlar. Sermaye piyasalarında beklentilerin önemli bir yeri vardır. Fiyatların yükseleceği bekleniyor ise kur değerleri yükselince sermaye girişi meydana

⁴⁸ Taner Berksoy, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**, İTO İstanbul, 1998, s. 31.

⁴⁹ a.g.e., s. 33.

gelir. Fiyatların düşeceği beklentisi var ise sermaye çıkışı meydana gelir. Bunun sonucu parasal hacmin daralmasıyla birlikte finansal krize kadar gidebilir.⁵⁰

2.3.2. Sermaye Akımlarının Cari İşlemler Dengesi ve Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Etkileri

Sermaye girişi özel ya da kamu sektörünün belirli bir dönemde uluslararası borçlarında artışı ifade eder. Bir başka ifade ile ödemeler bilançosundaki hesabının fazla vermesi söz konusu olmaktadır.

Cari işlemler açığının sürdürülebilir olması tüm ekonomiler için önem taşıyan bir konudur. Cari işlemler açığı/ Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranı ülkelerarası karşılaştırmalar için kullanılan temel göstergelerden biridir. Bu oranın birden bire artış göstermesi, özellikle yurtdışındaki tüketimlerden kaynaklanan bir artış ise; ülkelerin risk primini arttırmakta ve gelecekteki sermaye girişleri için ülkenin şansını azaltmaktadır. Bu bağlamda tüketimi arttıran, spekülasyon nitelikli cari açıklar istikrarsızlık nedeni olmaktadır. Cari işlemler açığının finansman kompozisyonu incelendiğinde kısa vadeli sermaye akımlarının payının artması, bu girişler ani çıkışa dönüşebileceğinden dolayı risk faktörü olarak değerlendirilmekte ve açığın sürdürülebilirliği üzerinde kuşku yaratmaktadır.⁵¹

Sermaye akımlarının gelişmekte olan ülkelere yönelmesinin sonucunda gelişmekte olan ülkelerin rezervlerinin bileşiminde önemli ölçüde değişim meydana gelmiştir. Bu değişim daha çok bu ülkelerin aleyhine olmuştur. Sermaye akımları sonucunda gelişmekte olan ülkelerde cari açık artmıştır. Bu da tasarruf oranlarını azaltmıştır. Sonuç olarak bu ülkelerde özel tüketim artışı ülkenin ithal mal tüketiminin artmasına neden olmuştur. Sermaye girmiş olduğu ülkelerde likiditeyi arttırmaktadır. Sermaye girişi olan gelişmekte olan ülkelerde para arzı reel ve nominal olarak artış göstermektedir. Sermaye akımlarının sonucunda bazı piyasalarda malların değeri çok artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında meydana

---

⁵⁰ Yasemin Türker Kaya, **Sermaye Hareketleri ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi Türkiye Örneği**, DPT, Ankara 1998, s. 40.

⁵¹ Kaya, a.g.e., 1998, s. 43.

gelen aşırı yükselme, daha sonra bu etkinin ani ortadan kalkışı, bu ülkelerde finansal krizlere neden olmuştur.⁵²

Cari işlemler dengesindeki açıkları finanse etmede sermaye akımlarının etkisi önemli bir konudur. Özellikle kısa vadeli sermaye akımları yolu ile ülkeler cari işlemler dengesindeki açıkları finanse yoluna gitmişlerdir. Bu yöntem, kısa dönemde etkin bir yöntem olsa da, uzun dönemde uygulanmaya devam edilmesi geleceğe dönük önemli bir sinyaldir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kamu açıklarının finansmanının kısa vadeli sermaye girişleri ile sağlanması bir noktadan sonra cari işlemler açığının sürdürülemez hale gelmesine neden olmaktadır.

2.3.3. Sermaye Akımlarının Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri

Ulusal ekonomilerin dünyada meydana gelen gelişmelerden ve değişimlerden etkilenmesi daha çok döviz piyasalarında hassaslıkla kendini göstermektedir. Uluslararası faiz farklılıklarının meydana getirdiği etkileşim finansal piyasalar aracılığı ile ülke ekonomisini etkilemekte ve bu da döviz piyasası, döviz kuru üzerinde etkiler meydana getirmektedir.

Sermaye girişlerinin sonucunda ülkede likidite artar. Bu da ülkede nominal faiz oranlarının düşmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda yurtiçi harcamalar artar. Harcamalar dış ticarete konu olan mallara yönelmekte ve dış ticaret açığını arttırmakta, bu da sermaye girişlerinin sürmesini sağlamaktadır. Harcamalar dış ticarete konu olmayan mallara yöneliyor ise bu tür malların talepleri artar. Sonuçta bu malların görece fiyatları artar, yani reel kur değer kazanır. Dış ticarete konu olan mallardaki talep artış ithalatla karşılanır. Dış ticarete konu olamayan, talebi yerli üretimle karşılanan malların üretim sektörlerinin ekonomideki payı büyürken, dış ticarete konu olan sektörlerin payı küçülür ve ticaret açığı artar. Esnek kur sisteminde reel kurun değer kazanması, sabit kur sisteminde ise nominal kurun değer kazanması dış ticarete konu olmayan mal fiyatlarındaki artışla olur.⁵³

---

⁵² Berksoy, a.g.e., s. 38.

⁵³ Kaya, a.g.e., s. 33.

2.3.4. Sermaye Akımlarının Ekonomik İstikrar ve Ulusal Makro Ekonomi Politikaları Üzerindeki Etkileri

Borçlanma maliyetinin azalmasıyla uluslararası faizlerde meydana gelen düşüşle bir faiz farklılaşması olması sonucu artan sermaye girişi ulusal ekonomide dengeleri etkileyerek istikrarsızlığa neden olmaktadır. Ülkeye giren sermayenin likiditeyi arttırmasıyla ülke içinde üretilen malların fiyatları artmakta ve bu süreç enflasyonu körüklerken, ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açmakta ve ülkeyi sürekli tekrarlanan bir istikrarsızlık döngüsüne sürüklemektedir. Sermaye girişi ülkedeki karar birimlerinin uygulayacakları politikaları da etkilemektedir. Örneğin ülkede istikrar politikası uygulanıyor ise bunun için döviz kuru çıpa olarak seçilmiş ise sermaye girişleri sonucu artan para arzı uygulanan bu politikanın kontrol edilmesinde sorun çıkartır. Sermaye girişlerinin ekonomide yerli paranın aşırı değerlenmesinin etkilerini azaltmak amacı ile birtakım işlemler yapılmaktadır. Ülkede merkez bankası bu para arzını daraltmak amacı ile birtakım para politikaları uygulayarak ekonomiden döviz çekip, ekonomiye ulusal para sürerler. Tabi bu tür para politikaları sonucunda faiz farkları daha da açılabilir. Bu da ekonomiyi yeni bir istikrarsızlığa sürükler.⁵⁴

Dolaylı sermaye yatırımlarının seyri ile ilgili olarak öne çıkarılan konulardan biri de 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin artan kısa vadeli borçlarıdır. Kısa vadeli borçlar içerisinde, özel sektörün, özellikle finansal kurumların payı önemli miktarda artış göstermiştir. Örneğin güneydoğu Asya krizinde özel sektörün uluslararası piyasalardan yaptıkları kısa vadeli borçlar, temel nedenlerden biri olarak sayılabilmektedir. Yani uluslararası kısa vadeli yabancı sermaye olumsuz ekonomik gelişmelere çok daha hızlı bir şekilde tepki vermektedir. Dolayısı ile böyle bir durum gelişmekte olan ülkeler bakımından bir vade sorununun ortaya çıkmasına ve eğer sabit kur uygulaması da söz konusu ise kur riskinin de oluşmasına yol açmaktadır. Kısa vadeli sermayenin bu denli hassas olması ülkedeki birtakım olumsuz ekonomik gelişmeleri daha da körüklemekte ve sonucunda ülkeleri krizlere kadar götürebilmektedir.

---

⁵⁴ a.g.e., s. 35.

Sermaye girişlerindeki artış, finansal serbestleşme sürecini tanımlayan gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen ortak bir özellik olmaktadır. İktisadi kalkınma sürecinde kaynak ihtiyacı duyan bu ülkeler için sermaye girişi oldukça önemli bir konu olmaktadır. Bu sermaye girişlerinin etkileri; rezervlerin artması, yatırımlar için yeni kaynakların sağlanması, para arzında artış, reel döviz kurlarındaki değerlenme, tüketimde artış olarak sayılabilmektedir. Ancak bu etkiler ile hükümetlerin izledikleri politikalar arasında da bir uyumsuzluğun ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Fakat bu uyumsuzluğu gidermede, ulusal makro politikaları uygulanmasa da, uluslararası mali piyasalarla bütünleşen ülkelerde oldukça zor bir hale gelmektedir.

2.4. Sermaye Akımları ve Gelişmekte Olan Ülkeler

Gelişmiş olan ülkelere nazaran ekonomik yönden geri kalmış ülkelerin bu geri kalmışlıktan biran önce kurtulabilmeleri, yatırımlarında artış sağlayarak mümkün olabilmektedir. Yatırımlar ülke içi veya ülke dışı tasarruflar yoluyla arttırılabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yurt içindeki tasarruf miktarı, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik yatırımları finanse etmeye yeterli bulunmamaktadır. Dolayısı ile bu durum bir kısır döngü oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bu kısır döngüden kurtulabilmeleri ancak ülkelerinin içinde bulunduğu bu sermaye yetersizliğini aşabilmeleri ile mümkün olabilmektedir. Yurt içi tasarruflar yetersiz olduğu zaman, yapılabilecek tek şey dışarıdan ülkeye sermaye transferi sağlayabilmektir. Bu sayede gelişmekte olan ülkelerin tasarruflarının ekonomik gelişme için yatırımlarına yetmemesi, yani sermaye yetersizliği sorunu çözüme kavuşabilmektedir.⁵⁵

Sermaye akımlarının yüksek olduğu ülkelerde ülke içi tasarrufların yatırımlara yetmemesi sorunu daha kolay çözüme kavuşabilmektedir. Çünkü bu ülkelerde yurt içi yatırımlar ile yurt içi tasarruflar birbirine sıkı şekilde bağlı değildirler. Yatırımlar için ihtiyaç olan finansman dış kredilerle sağlanabilmektedir.

Sonuç olarak sermaye akımlarının üzerindeki kontrollerin kaldırılması sermaye akımlarını ve sermaye akımlarının önemli bir parçası olan sermaye kontrollerini

---

⁵⁵ Rıdvan Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İTO Ekonomik Yayınları Dizisi, No:13, İstanbul, 1983, s. 197.

kaldırılmıştır. Bu sebeple 1980'li yıllardan bu yana gelişmekte olan ülkelere yoğun bir şekilde sermaye akımı olmaya başlamış ve devam etmektedir. Bunlar daha çok tahvil, özkaynak, mevduat sertifikası ve finansman bonusu gibi kısa vadeli yatırımlar şeklindedir.

2.4.1. Sermaye Akımlarının Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelmesinin Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye girişlerinin nedenleri; uluslararası faiz oranlarında düşmeler ve ulusal faiz oranlarının artması, finansal alanda uygulanan serbestleşme politikaları, makro değişkenlerdeki ve bütçedeki durum olarak özetlenebilir.

1990'lı yılların başından itibaren küresel sermaye akımları gelişmekte olan ülkelere yönelmektedir. Bunun nedenleri şu şekilde açıklanabilir.

- ABD kaynaklı sermaye akımlarının temel sebebi; gelişmekte olan ülke borsalarında sunulan yüksek getirilere sahip olmaktır. Ancak ABD fonları bu yüksek getirilerden çok fazla yararlanamamıştır.
- Sermaye akımlarının nedenleri içsel nedenler ve dışsal nedenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçsel nedenler arasında ülkelerin yabancı sermayeye açıklık derecesi, kredi alabilirlik derecesi, kullanılan hammadde ve çalışan işçi fiyatlarının düşüklüğü sayılmaktadır. Dışsal faktörler arasında ise ABD faiz oranlarının düşmesi ve ekonomik büyüme oranlarının yavaşlamasını saymak mümkündür.

Gelişmekte olan ülkelerin döviz rezervleri 2000 yılından sonra hızlanarak artıyor. Aslında, gelişmekte olan ülkeler bir yandan çok ciddi boyutlarda yabancı sermaye çekerken, diğer yandan döviz rezervlerini tuttukları paraları basan ülkelere borç vermeyi artırıyorlar. Bu alanda, dolar ve Amerika başta geliyor.

Gelişmekte olan ülkeler yalnızca döviz rezervlerini artırarak resmi yollardan büyük ülkelere finansman sağlamamakta, aynı zamanda, kendi dışındaki ülkelere özel sektör yoluyla da borç vermektedir. Tabloda yerleşiklerin alacakları kalemi net bazda

her yıl özel sektörün verdiği dış borçları kapsamaktadır. Bu kalem çoğunlukla satıcı kredilerinden oluşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, özel sektörün verdiği dış borçlarla aldığı dış borçlar neredeyse aynı düzeye gelmiştir. Yani, net bazda özel sektör borçlanması neredeyse sıfırdır. Kısacası, küresel sermaye akımları tek yönlü değil, çift yönlü olmaya başlamıştır.

Gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye girişlerinde dış dünya koşullarının etkili olduğu savunulabilir. Ulaşım, teknoloji, haberleşme gibi alanlarda yenilikler meydana gelmiş; bunlarda maliyetlerin düşmesini sağlamış, bu sayede sermayenin daha rahat hareket etmesine imkan tanınmıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki yatırımcıların sağlamış olduğu kazançların artması, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik hareketlerin azalması sonunda burada kar sağlamanın zorlaşması ve bu ülkelerdeki faiz oranlarının düşüklüğü; sermayenin gelişmiş ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde son yıllarda meydana gelen finansal serbestleşmeyle birlikte, bu ülkelerde sermaye piyasaları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere açılmıştır. Bu da sermayenin bu ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Küresel sermayeyi gelişmekte olan ülkelere yönelten önemli faktörlerden biri de bu ülkelerin sermaye akımları üzerindeki kontrolleri kaldırması ve finansal serbestleşme doğrultusunda ekonomilerinde düzenlemeler yapmaları olarak gösterilebilir.

Bir ülkenin yabancı sermayeyi çekebilmesi için ülke ekonomisinin istikrarlı olması çok önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrar sağlayabilmeleri, enflasyon oranlarının düşmesi, kamu açıklarının azaltılması, büyüme oranlarının artması gibi makro ekonomik göstergelerindeki iyileşmelerle mümkün olabilir. Ancak bu sayede sermaye bu ülkelere yönelebilir.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkeler ihracatlarında artış sağlamışlardır. Bu da uluslararası piyasalarda gelişmekte olan ülkelerin güvenilirliğini arttırmış ve sermayenin bu ülkelere yönelmesine sebep olmuştur.

2.4.2. Sermaye Akımlarının Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelmesinin Sonuçları

1970’li yıllardan sonra, gelişmekte olan ülkelerde borçlanma yolu ile sermaye ithali önemli rakamlara ulaşmıştır. Bu dönemde gelişmekte olan ülkeler iyi bir büyüme oranı yakalamışlardır. Ancak aynı dönemde bu ülkelerin borç miktarı çok artış göstermiştir. Bu dönemde uluslararası finans piyasalarının hızla gelişimi borçlanma olanağını kolaylaştırmıştır. Özellikle petrol üreticisi ülkelerin gelirlerinin bir kısmını bu piyasalarda değerlendirmeleri piyasa hacmini arttırmış ve kredi mekanizmasının işleminde ve kredilerin verilmesinde ticari bankaların önemi oldukça artmıştır.

Ancak alınan bu borçların sonucunda geri ödeyememe sorunu ortaya çıkmıştır. Borçların geri ödenememesinde birtakım nedenler önemli rol oynamıştır. 1979 yılından sonra yeni ekonomi politikalarının gündeme gelmesi, ihracat gelirlerinin dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkeler aleyhine gelişmesi sonucu azalması, ikinci petrol şoku, sanayileşmiş ülkelerdeki faiz hadlerinin yükselmesi, sermaye kaçışı ve alınan kaynakların gelişmekte olan ülkeler tarafından verimli kullanılmaması bu ülkelerin borçlarını ödeyebilme imkanlarını kısıtlamıştır.⁵⁶

Gelişmekte olan ülkelerin bu süreçte yaptıkları borçlanmanın temel amacı ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için kaynak sağlayabilmektir. Fakat gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarının artması kalkınma amacı ile çelişir bir noktaya gelmektedir. Çünkü bu ülkeler borçlarını ödeyebilmek amacı ile birçok faktörü göz ardı ederek sadece gelir yaratan faaliyetlere öncelik vermekte ve ihracatında elde ettiği gelirleri borçların ödenmesinde kullanmaktadır. Dolayısı ile borç miktarının düzeyi oldukça önemlidir. Belli bir noktaya kadar dış borçlar ülkelerin büyümesine olumlu katkı sağlar fakat bu noktadan sonra büyüme üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkmaya başlayabilir.

---

⁵⁶ Fikret Başkaya, **Borç Krizi Üzerine Bir Deneme**, Yargı Kitapevi, Ankara, 1986a, s. 53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KÜRESEL SERMAYE AKIMLARININ TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. 1980 Öncesi Durum

Türk finansal sisteminin yapı ve işleyişi, 1980 öncesi ve sonrası dönemler bakımından farklılıklar içermektedir. 1980 öncesinde piyasalar baskı altındaydı ve finansal baskı şu öğelerden oluşmaktaydı:

1. Mevduat ve ödünç faizi üzerine konulan tavanlar ve negatif reel faiz hadleri;
2. Kredi tayinlaması ve öncelikli sektörler için sübvansiyonlu krediler,
3. Finansal gelir ve işlemlerin yüksek oranda vergilendirilmesi;
4. Yüksek rezerv ve likidite oranları ve yüksek aracılık maliyetleri;
5. Bankalar ve finansal olmayan kesim arasında iç içe geçmiş ortaklıkların çokluğu;
6. Finansal olmayan şirketlerin doğrudan borç senedi ve hisse senedi yoluyla finansmana başvurmak yerine banka kredilerine aşırı yaslanmaları;
7. Merkezi hükümet ve KİT'lerin açık finansmana fazlasıyla başvurmaları;
8. Yabancı bankaların yurtiçi piyasalara girişine engeller konulması,
9. Dış finansal işlemlere ve yabancı aktif tutmaya getirilen kısıtlamalar.⁵⁷

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar olan dönemde devletin ekonomik açıdan temel vizyonu, ulusal ekonomi oluşturarak tam bağımsızlığı sağlamaktır. Bu dönemde kurulan temel 1980'e kadar, yaklaşık yarım yüzyılı aşan bir sürede, ekonominin temel kurumları ve politikaları açısından farklılıklar bulunmasına rağmen pek az değişikliğe uğramıştır.⁵⁸ Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra, yıkıma uğramış ve ilkel üretim teknolojisine sahip bir ekonomik yapıda kurulmuştur. Ayrıca bu ekonomik yapı dışa bağımlı ve uluslararası sermayenin serbestçe hareket edebildiği bir yapıya sahipti. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte ekonominin toparlanması amaçlanmıştı. Bunu sağlamanın yolu da yerli sanayi kurmak ve geliştirmekten geçmekteydi.

⁵⁷ Metin Toprak, *Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler 1980-1995*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1996, s. 71.

⁵⁸ Gülten Kazgan, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1985, s. 105.

İkinci Dünya Savaşı ekonomisinden çıktıktan sonra, Türkiye ekonomisi için 1960'lı yıllar göreceli olarak istikrarlı bir dönemi ifade etmektedir. 1963-1970 döneminde büyüme hızı ortalama %6.5 civarında gerçekleşirken, enflasyon ortalaması %5.5 seviyesinde kalmış ve halkın ortalama refah seviyesinde yılda yaklaşık %3.8 oranında bir iyileşme olmuştur.⁵⁹

1970'li yıllarda uygulanan kambiyo rejimi;

- Katı kontrollere ve düzenlemelere dayalı bir sistem
- Özellikle döviz girişi, döviz transferi ve döviz bulundurulmasının belirli bir hükme bağlanması
- Mali piyasalar ve dış ticaret düzenine getirilmiş olan kısıtlamalar

gibi durumlarla sermaye akımlarını da engellemiş, ülkeden otonom sermaye çıkışı yasaklanarak serbest kısa vadeli sermaye girişi yada sermaye piyasasında portfolyo yatırımı bile söz konusu olmamıştır. Aşırı değerlenmiş TL nedeniyle de artan ithal talebini kontrol altına almak için:

- miktar kısıtlamaları,
- kotalar,
- lisans eğitimi
- ve ithali yasak mallar listesi

ithalat rejiminin en önemli araçları olmuştur.

Sanayileşmenin, dolayısıyla kalkınmanın sağlanabilmesi yeni sanayilerin varlığına da bağlıdır. Dolayısıyla da devlet müdahaleciliği ve korumacılığı, diğer bir deyişle ithalatı ikame eden dış ticaret politikaları gündeme gelmektedir. İthal ikamesine yönelik sanayileşme stratejileri doğrultusunda:

---

⁵⁹ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1995, s. 181.

- Sanayi kesiminin milli gelir içindeki payı artmakta,
- Döviz tasarrufu sağlanarak ödemeler dengesi sorunları hafifletilebilmekte,
- Sermaye birikimi hızlanmakta,
- Uluslararası konjonktürdeki gelişmelerin ihraç gelirleri üzerindeki etkisi azaltılabilmektedir.

Türkiye, 1970'in ilk yarısında olumlu dünya konjonktürü ortamında gerçekleştirilen devalüasyon ve alınan tedbirlerle başta işçi döviz geliri olmak üzere diğer görünmeyen gelirlerdeki gelişmeler sonucu artan döviz rezervinin verdiği avantajları kullanarak, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini sürdürmüştür.⁶⁰

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) çalışmasından ticarete liberalleşme sürecinin nasıl başladığı şöyle özetlenmektedir: "İthal ikamesi stratejisi ağırlıklı olarak ithal hammaddelere dayanıyordu. Bu nedenle, Türkiye'nin ticaret hadleri 1973-1974 dönemindeki ilk petrol krizinden sonra kötüleşmiştir. Bu kötüleşme, ödemeler dengesi üzerinde büyük bir yük yaratmış, bu ilave yük kısa vadeli borçlanmalarla telafi edilmeye çalışılmıştır. 1977'den sonra, ithalatın gereken zamanda ve oranda gerçekleşmemesi üzerine, işgücü piyasasında da sorunlar baş göstermiş ve arz yönünde önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Talep yönünden bakıldığında ise genişlemeci maliye politikası korunmuştur. Toplam talep ve arz arasındaki dengesizlikler zaten artmakta olan enflasyonu olumsuz yönde etkilemiştir. Krizi aşmak için alınan tedbirlerin yetersizliği ve 1979'daki ikinci petrol krizi, krizin boyutlarını daha da arttırmıştır. Düşük yurtiçi tasarruf ve ağır aksak ilerleyen yatırım ortamında çözümlenememiş olan 1977-1979 ödemeler dengesi krizine çare olması amacıyla Türkiye'de ticarete liberalleşme süreci başlatılmıştır."⁶¹

3.1.1. İthal İkameci Model

⁶⁰ Işın Çelebi, **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, e Yayınları, İstanbul, 1991, s. 232.

⁶¹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, TCMB Yayını, Mayıs 2002, s. 5.

İthal ikamecilik, ulusal pazarlarını yaratmak ve sanayileşmeye öncelik vermeyi amaçlayan kalkınma stratejilerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin stratejik gördükleri sektörleri uluslararası rekabetten korumak yoluyla kendine yeterli ve bağımsız bir ekonomik yapı oluşturma çabaları devlet girişimciliğini ve müdahaleciliğini beraberinde getirmiştir.

En basit tanımıyla, planlı ve karma ekonomiye dayalı olan ithal ikamesi, ülke içinde üretilmeyen yada henüz yeterli rekabet koşullarına sahip olmayan mal ve endüstrilerin ülke içinde üretiminin çeşitli koruma önlemleriyle desteklenmesidir. Bu amaçla ithalatta miktar kısıtlaması, gümrük vergileri gibi araçlar kullanılır.⁶²

Bu modelin temelinde ithal edilen malların iç piyasada üretilmesi ve bunun sonucunda döviz tasarrufu sağlanması, bunu gerçekleştirirken de iç talep koşullarından yararlanmak yer almaktadır. Modelde:

- dış koruma önlemleri,
- döviz ve faiz haddinin para otoritesince belirlenmesi,
- bu yollarla yatırımların ve GSMH artışının gerçekleştirilmeye çalışılması,
- yerli firmaların rekabetçi gücünün arttırılmaya çalışılması

temel hedefdir. Ancak, ihracata yeterli önem verilmediğinden ve ihracatın özendirilmediğinden dolayı, dış ticaret açığının ortaya çıkması ve bunun finansmanı için dış kaynaklara ve borçlanmaya ihtiyaç göstermesi bu modelin negatif yanlarını oluşturmaktadır.⁶³

Türkiye’de ithal ikameciliği, Erinç Yeldan şöyle özetlemektedir: “İthal ikameci sanayileşme stratejisinin en yoğun olarak yaşandığı dönem 1970-1976 dönemidir. İthal ikameci sanayileşmenin ikinci evresi diye anılan bu dönemde, Türkiye ekonomisi, yoğun bir biçimde üretim malları üreten, ara malı ve temel tüketim sanayi sektörlerinin yurt içinde ikamesine yönelmiş ve kamu sektörü öncülüğünde hızlı bir yatırım programı devreye sokmuştur. Bu dönemin bir diğer özelliği, ithal malların ve rakip ulusal sanayi

⁶² Ufuk Başoğlu ve Nalan Ölmezoğulları, **Dünya Ekonomisi**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2001, s. 95.

⁶³ Kazgan, **Ekonomide...**, A.g.e., s. 89-91.

sektörlerinin kota ve yüksek tarife oranları ile korunarak, ulusal sanayi burjuvazisine koruma rantlarının aktarılmasıdır. Devletin, ulusal ekonomide mal ve işgücü piyasalarına, kamu işletmeleri ve yatırım tercihleri aracılığıyla yoğun bir müdahale içinde bulunduğu bu birikim modeli 1977'den başlayarak bir döviz finansman krizine sürüklenmiş ve 1980 yılında gerçekleştirilen dışa açılma ile sona erdirilmiştir.”⁶⁴

3.1. 24 Ocak Kararları & Finansal Serbestleşme (Liberalizasyon)

Liberalizasyon, bir piyasadaki fiyat ve miktar kontrollerini ortadan kaldırma politikasıdır. Dolayısıyla bir piyasada arz ve talebi veya her ikisini birden kontrole yönelik fiyat ve miktar kısıtlaması kaldırılıyorsa bu piyasa libere edilmiş bir piyasadır. Finansal serbestleşme (liberalizasyon) kavramı ise, nominal faiz oranları üzerinde idari kararlarla denge faiz oranının altında bir tavan belirleme şeklindeki uygulamaya son verilerek faiz oranlarının serbest piyasa koşullarında oluşması veya finansal piyasalar üzerindeki fiyat ve miktar kontrollerinin azaltılması ya da kaldırılması ve ekonomilerin küresel sermaye akımlarına açılması şeklinde tanımlanabilir.

UNCTAD'ın raporuna göre E. Ahmet Tonak dünyada yabancı sermaye artış dönemlerini şu şekilde açıklamaktadır: “Yabancı doğrudan yatırımlar, kapitalist ekonomilerin doğasında olan dalgalanmaları barındırmakla birlikte, özellikle 1986 sonrasında, bir önceki 1970-86 dönemine kıyasla hızlı bir artış göstermiştir. 1970'lerde 50 milyar dolar olan yabancı yatırımlar, 1980'lerin ilk yarısında 100 milyar dolara ve ardından da adeta bir patlama yaparak 1996'da 349 milyar dolara erişti. 1970'den bu yana geçen dönem boyunca 3 ayrı yükselme dönemi yaşandığı öne sürülüyor: 1979-81, 1989-90 ve 1995 sonrası. UNCTAD, ilk yükseliş dönemini (1979-81) petrol krizi sonucu gelişmiş ülkelere, özellikle Orta doğu'nun petrol sahibi ülkelere yapılan yatırımlara, ikinci dönem (1986-90) artışlarını, korumacılığa tepki olarak hızlanan yatırımlara, deregülasyon uygulamalarına ve enformasyon-teknoloji alanındaki gelişmelerin üretim faaliyetlerini kolaylaştıran etkisine bağlamaktadır. 1995'ten bu yana yaşanan yabancı yatırım girişlerindeki yükselişte Çin ve ABD'nin (toplamın üçte biri),

---

⁶⁴ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2002, s. 38.

yabancı yatırım çıkışlarındaki artışta ise ABD ve İngiltere'nin paylarının (toplamın %40'ı) belirleyiciliği vurgulanmaktadır.”⁶⁵

Cumhuriyet tarihinde geleceğe yeni bir şekil vermek ve ekonomide yeni bir yapılanmanın oluşturulduğu ikinci dönem 1980'de başladı. ABD'de “Reagonomics” ve İngiltere'de “Thatcherizm” ile başlayan küreselleşme-serbestleşme sürecine, Türkiye 1980 yılında dışa açık ekonomi politikası ile girdi.⁶⁶ Bu dönemdeki temel amaç, devletin kurulmasından 1980'lere kadar geçen sürede inşa edilen ulusal ekonominin, dünya ekonomisine entegrasyonunu sağlamaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için serbest piyasa ekonomisi temelinde ekonomi dışa açılmaya ve devletin ekonomideki yeri küçültülmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana ağırlıklı olarak uyguladığı ithal ikameci sanayileşme politikalarını, 1980 yılıyla birlikte terk etmiştir. Ekonomik bunalımın giderek toplumsal ve siyasal boyutlar kazanarak daha da ağırlaşması üzerine 24 Ocak 1980'den başlayarak bir dizi yeni ekonomi politikası kararları alındı. Önceleri ekonomik istikrar önlemleri olarak nitelenen bu kararlar, aynı yılın siyasal gelişmeleriyle de tamamlanarak, uzun süreli bir nitelik kazandı.⁶⁷

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile;

- Dış açıkları giderme,
- Ekonomide devletin rolünü azaltma,
- Genel fiyat düzeyini istikrarlı kılma,
- Kaynakların piyasa koşullarına göre tahsisini sağlama

amacına yönelik bir ekonomik reform paketi benimsenmiştir. Bu istikrar programı, içe yönelik ithal ikameci kalkınma modelinden, dışa yönelik kalkınma modeline doğru önemli bir gelişme sağlarken, ticaret ve sermaye akımları liberasyonuna geçişi de

---

⁶⁵ E. Ahmet Tonak ve Diğ., **a.g.e.**, s. 32-33.

⁶⁶ Kazgan, **Ekonomide...A.g.e.**, s. 105.

⁶⁷ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, Verso Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 1990, s. 183.

mümkün kılmıştır. Türk Lirasının konvertibilitesinin sağlanması bu gelişmenin en önemli göstergesidir.

Türkiye'de kambiyo rejiminin serbestleşmesiyle beraber, Türkiye'ye yönelik sermaye akımlarının türleri, boyutları ve sonuçları da değişmiştir. Öncelikle sermaye akımlarının boyutları genişlemiştir. Sermaye akımlarının niteliği ve buna bağlı olarak vade yapısı da değişir iken ekonomiye akan yabancı sermayenin dış dengesizliklerle olan bağlantısı zayıflamış ve rezerv birikimleri artmıştır.⁶⁸

1980 sonrası Türkiye'de sermaye akımlarının gelişimini dış ödemeler dengesinde incelediğimizde iki nokta dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi sermaye akımları sayısal olarak artmış, ikincisi ise 1980 öncesinde olmayan, uygulama alanı bulunmayan sermaye giriş ve çıkış biçimleri kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁹

Yeldan, 1980 sonrası dönemi iki bölüme ayırarak analiz etmektedir. Yeldan'a göre 1981-87 arası dönem, Türk ekonomisinde ithalat korumalarının kaldırılarak dışa açılma ve dünya ekonomileriyle mal ve finans piyasalarında eklemlenmeye girildiği yıllardır. 24 Ocak kararları diye de anılan bu dönüşümün temel amacı, bir yandan ulusal ekonominin birikim ve kaynaklarının dağılımı mekanizmalarında pazar fiyatlarının belirleyici unsur oluşturulması, diğer yandan da mal ve hizmet ihracatını arttırmaya yönelik yoğun bir devlet desteğiyle sürdürülen dışa açılma stratejisidir. Bu genel strateji altında imalat sanayinin ihracat pazarlarına yöneltilmesi öncelik kazanmış ve bu amaca uygun olarak, bir yandan yoğun bir teşvik sistemi uygulamaya konulurken, bir yandan da döviz kuru aşınmaya bırakılmıştır. Bunlara ek olarak, 1981'den başlayarak faiz ve kredi tahsisi üzerindeki kontroller kaldırılarak ulusal mali piyasaların derinlik kazanması hedeflenmiştir.⁷⁰

Yeldan 1988'in tüm makro ekonomik verileri ihracata yönelik büyüme politikalarının iktisadi ve sosyal sınırlarına ulaştığını söylemektedir. Artık Türkiye

---

⁶⁸ A. Ulusoy ve B. Karakurt, "Türkiye'de Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Etkileri", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ocak 2001, Sayı:38 ss.45-46, s. 53-54 – T. Berksoy ve B.Saltoğlu, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**, Mega Ajans Basımevi, İstanbul, 1998, 154s, s. 47.

⁶⁹ Y. Kepenek ve N. Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 10.B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 296.

⁷⁰ Erineç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2002, s. 41.

ekonomisi bunu izleyen yıllarda dışa açılım öncelikleri reel üretim sektörlerinde değil, finans ve kambiyo hizmetlerini de kapsayacak politika değişiklikleriyle biçimlenmiştir. Söz konusu politika değişikliklerinin en önemlisi 1989'da ödemeler dengesi sermaye akımları üzerindeki tüm kısıtlamaların kaldırılarak, kambiyo rejiminin tamamıyla serbestleştirilmesidir. Böylece Türkiye ekonomisi dünya pazarlarıyla eklemlenme ve küreselleşme sürecinde yeni bir dönemeci gerçekleştirerek, 1990'lı yıllara doğrudan doğruya dışa açık bir makro ekonomi görünümünde girmiştir.⁷¹

1970'lerin ortalarına kadar dünyada sabit kur sistemi vardı ve faiz de dahil olmak üzere fiyatların kontrolü aykırı bir uygulama olarak algılanmıyordu. Ancak Bretton-Woods sisteminin yıkılması ve finansal hareketlerin artmasıyla beraber planlamacı, korumacı ve fiyatlara müdahaleci uygulamalara eleştiriler gelmeye başladı. Bu eleştirilerin arasında Neo-liberal iktisattan kaynaklanan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların başını çektiği yeni politika önerileri getirildi. Bu öneriler kısaca aşağıya çıkarılmıştır:

1. Kalkınma ortamının iyileştirilmesi için öncelikle finansal açıkların kapatılması gerekir. O halde bunun başta gelen yolu finansal serbestleşmedir. Finansal sistemin ve özellikle faizin üzerindeki baskı kalkmalı, kısaca faiz yükselmeli ve böylece daha fazla tasarruf yaratılmalıdır.
2. Finansal açığın kapatılması için dış sermaye hareketleri de serbestleştirilmelidir.
3. Teknoloji açığının kapatılabilmesi için korumacılıktan vazgeçilmeli, sanayiler dış rekabete açılmalıdır. Teknoloji açığı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kapatılmalı ve bu amaçla da yabancı yatırımlar teşvik edilmelidir. Sanayileşme sürecinde fiyat sistemine müdahale edilmezse, bu sistem en iyi kaynak dağılımını sağlayacak ve yeni teknoloji getirecektir.⁷²

3.2. Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları

Finansal liberalleşme politikalarının çok geniş bir biçimde bir çok ülke tarafından uygulanması ve bir adım öncesi niteliğinde olan dış ticarete serbestleşme,

⁷¹ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2002, s.40.

⁷² Ercan Uygur, **Kalkınma Ortamı**, Ekonomik Yaklaşım, Cilt:14, Sayı:49, 3. Makale, 2000, s. 46.

sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, karlı olan her yere yatırım yapabilme imkanının oluşması bakımından belirleyici olmuştur. Türkiye ekonomisi de küreselleşmeden etkilenmekte, gittikçe artan ölçekte sermaye girişine konu olmaktadır. Türkiye'ye küresel sermaye girişinin 1980'lerin ortasından itibaren hızlandığı görülmektedir.

Bilindiği gibi, Türkiye ödemeler dengesinde sermaye akımlarını 1989 yılında “32 sayılı kararname” diye bilinen bir politik adım ile bütünüyle serbestleştirmiş durumdadır. Böylece dış sermaye akımları üzerindeki bütün kontroller ve denetim kaldırılmış ve Türk finans piyasaları kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açılmıştır. Bu yapı altında ulusal piyasalarda Merkez Bankası'nın döviz ve faiz kurunu birbirinden bağımsız biçimde birer politika aracı olarak kullanabilme olanağı yitirilmiş ve ulusal finans piyasaları kısa vadeli spekülatif yabancı sermaye akımlarının denetimi altına girmiştir. Bu finansal yapı, ekonomiyi doğrudan doğruya yüksek faiz ve Türk Lirasını yapay olarak değerli kılan bir döviz kurunun cenderesinde tutmaktır.

Türkiye 24 Ocak İstikrar Kararları ile başlayan dışa açılma ve ekonomik serbestleşme süreciyle beraber, gerek dış ticaret gerekse sermaye akımları üzerindeki sınırlamaları kaldırmaya yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu adımlar sonucu dış ticaret hacmindeki önemli artışlar, kendisini sermaye akımlarında da göstermiştir.

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarını ödemeler dengesinde kullanılan sermaye biçimleri şeklinde sıralamak gerekirse, şu dördü oluşur:

- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları,
- Portföy Yatırımları,
- Uzun Vadeli Sermaye Akımları,
- Kısa Vadeli Sermaye Akımları.

3.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Günümüzde hacim ve derinlik kazanan küreselleşme en somut ve belirgin biçimde finansal piyasalarda ve dış ekonomik ilişkilerde ortaya çıkmıştır. Dış ödemeler

bilançosunun cari işlemlerinin yani mal ve hizmet akımlarının serbestleştirilmesiyle başlayan dışa açılma süreci hızla sermaye akımlarına da yayılmıştır. Ticaret üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasının ardından kambiyo denetimlerinden de vazgeçilmesi sonucunda dünya ekonomisi malların ve sermayenin büyük ölçüde serbestçe dolaştığı küresel bir alan haline gelmiştir.⁷³

Son yıllarda sermaye akımlarının serbestleşmesini üç değişik boyutuyla incelemek gerekir.

1. Finans kapital yani akışkan fonlar halinde mali piyasalar arasında hareket eden kısa vadeli parasal sermaye,
2. Gittiği ülkede fiziksel yatırım yapan istihdamı ve üretim kapasitesini genişleten dolaysız Yabancı sermaye yada doğrudan yabancı yatırımlar,
3. Portfolyo yatırımlarıdır.

Küreselleşme bu değişik biçimleriyle sermayenin ülke sınırlarını aşan hareketlerini devlet denetiminden arındırarak serbestleşmeyi kapsar.

Bir şirketin üretimini ana merkezinin bulunduğu ülke sınırları dışına yaymak üzere yabancı ülkelere üretim tesisi kurması veya mevcut tesisleri satın alması bir doğrudan (dolaysız) yabancı sermaye yatırımdır. Bu şekilde, bir ana merkeze bağlı olarak yurtdışında faaliyet gösteren şirketlerde yabancı sermaye şirketi olarak nitelendirilebilirler.

Doğrudan yabancı yatırım; firmaların merkezlerinin bulunduğu yer dışındaki ülkelere, bir firmayı satın alma, yeni kurulacak bir firma için kuruluş sermayesi sağlama yada mevcut bir firmanın sermayesini arttırarak kendine bağlı duruma getirmesi yoluyla yaptıkları yatırımlardır.⁷⁴

Doğrudan yatırım ülkeye döviz olarak giriş yapabileceği gibi aynı zamanda yatırım yapılan üretim için gerekli makine, teçhizat, yedek parça ve alt yapıyı

⁷³ Taner Berksoy ve Burak Saltoğlu, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1998-58, İstanbul, 1998, s. 34.

⁷⁴ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul 1998, s. 231.

oluşturacak malzeme olarak da gelebilir. Bunun dışında lisans, know-how, işletmecilik ve yönetim bilgisi gibi hizmetlerde de girebilir. Genelde yabancı yatırım bu üç şeklin belli bir orandaki bileşiminden oluşur.

17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı ve yabancı sermayenin tanımı uluslararası normlara uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşlarının yanı sıra, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş, tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak tanımlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından getirilen;

1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,
2. Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
3. Makine ve teçhizat,
4. Sınai ve fikri mülkiyet hakları,
5. Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
6. Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmak ve şube açmak, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi,
7. Menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı yada aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak şeklinde ifade edilmektedir.⁷⁵

1980 yılı ile birlikte, öncülüğünü özel sektörün yapacağı ihracata yönelik bir ekonomik dengeleme ve yapısal düzenleme programı uygulamaya alınmıştır.

- Esnek kur politikası,
- İhracat teşvik politikası,

---

⁷⁵ Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu**, Mart 2005, s.3.

- Yurt içi tasarrufların teşvik edilmesi amacıyla faiz oranlarının serbest bırakılması,
- İthalat üzerindeki miktar kısıtlamalarının kaldırılması,
- Gümrük vergilerinin indirilmesi

bu programın başlıca reformlarından. En önemli reform ise 1983 yılında Türk Lirası'nın tam konvertibiliteye geçmesi olmuştur. Bu reformlar 1981 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerini önemli ölçüde arttırmaya başlamışlardır.

1990'lı yıllarda bu reformlar ve yabancı sermaye yatırımının büyümesi devam etmeyince bu dönem ekonomik açıdan durgun geçmiştir. Ekonomik büyümedeki sert düşüş ve artışlar daha düzensiz bir görünüm sergilemiştir. 1994'te patlak veren kriz ve devalüasyon olayından sonra enflasyon yükselmeye başlamış ve değişkenliği artmıştır. Enflasyonu aşağı çekmedeki başarısızlık ve istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye'de yatırımcılar için istikrarsız ve güvensiz bir ortam doğmuştur.

Aralık 1999'da hükümet kredibilitiyi yükseltmek, enflasyonu azaltmak ve yapısal reformları uygulamak amacıyla IMF ile 3 yıllık stand-by antlaşması yapılmıştır. Bu reform, bankacılık, tarım, enerji, sosyal güvenlik ve özelleştirme gibi konuları içeren geniş kapsamlı bir antlaşma olmuştur. Ancak 2000'in Kasım-Aralık aylarında yaşanan kriz; Türk lirasının önemli derecede değer yitirmesine ve dalgalı kur politikasına geçilmesine neden olan Şubat 2001 krizi, bu çalışmaların aksamasına neden olmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir özel dış finansman kaynağıdır. Bu yatırımlar, yatırımcıların uzun dönemli kar hesapları sonucu gerçekleşmektedir. Bu nedenle kısa vadeli devresel dalgalanmalardan ve finansal piyasalarda ortaya çıkan krizlerden pek fazla etkilenmemektedir.

Düşük yerli tasarruf oranına sahip, gelişmekte olan ülkelerin finansman ihtiyacını karşılamak ve üretilen kapasitelerini arttırmanın yanı sıra üretim teknolojilerinin transferi, yönetsel ve örgütsel tekniklerin yerel ekonomilere tanıtılması ve gelişmekte olan ülkelere uluslararası pazarlara açılma fırsatını sağladıkları için de önem taşıyabilmektedirler. Özellikle imalat sanayine gelenlere kalıcı gözle bakılabilir.

Bu bakımdan küreselleşen sermaye akımları içinde gittiği ülkeye katkısı açısından bu biçimdeki dolaysız yatırımlar, diğerlerinden olumlu etkileriyle farklılaşırlar.⁷⁶

Doğrudan yabancı yatırımlar portföy yatırımları gibi uluslararası nitelik taşımakla birlikte, önemli iki ayırt edici özellik taşımaktadır.

1. Doğrudan yatırımlarda, yatırım ve üretim süreci tamamen veya yerli firma ile ortaklık durumunda kısmen, yatırımı yapan yabancı şirket tarafından belirlenir. Uluslararası portföy yatırımlarında şirket hisse senedi veya tahvil almak suretiyle yönetime doğrudan katılma hakkını elde edemez.
2. Doğrudan yatırımda, yatırımcı nakdi sermayenin yanı sıra makine donanımı, yönetim bilgisi ve nitelikli iş gücü desteği sağlayabilirken portföy yatırımcısının sermaye dışında bir katkıda bulunması söz konusu değildir.⁷⁷

Prof. Dr. Hasan Gürak Verimlilik dergisinde yayınlanan Küreselleşme Nereye götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı adlı makalesinde şu kelimeleri ifade etmektedir: Doğrudan Yabancı Yatırımların (DYY) katkılarını veya aksaklıklarını keskin çizgiler çizerek değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. DYY ne kalkınmanın sihirli aracıdır nede geri kalmışlığın küresel nedeni. Bu arada DYY artan oranda küresel üretimin yeniden yapılanmasında belirleyici olmaya devam ederken bir yandan da GÜ-GOÜ arasında uluslararası gelir dağılımı gittikçe bozulmaktadır. Çünkü DYY veya lisans/patent anlaşmaları sayesinde GOÜ'lerde üretilen katma değer önemli bir kısmı açık veya gizli kar olarak GÜ'lere aktarılmakta bu durum küresel gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır. Bu arada ödemeler dengesi de bozulmakta ve bozulan dengeleri düzeltmek için gelişmiş ülkelerdeki parasal kaynak yöneticileri finansal küreselleşme çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere sıcak para veya borç verme gibi yöntemlerle yüksek maliyetlerle borç vermekte, böylece bir miktar daha gelir gelişmiş ülkelere aktarılmaktadır.⁷⁸

---

⁷⁶ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet (Yeni Ekonomik Düzen)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 175.

⁷⁷ Seyidoğlu, **Uluslararası Finans, A.g.e.**, s. 186.

⁷⁸ Hasan Gürak, **Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı**, Verimlilik Dergisi (MPM), 2003-2, s. 6.

1990'lı yıllardan itibaren doğrudan yabancı sermaye yatırımları özellikle Latin Amerika ülkeleri ile doğrudan yabancı sermayeyi özendirici politikalar izleyen Uzak Doğu Ülkeleri ve Çin'e yönelmiştir. Diğer yandan Sovyet bloğunun dağılmasından sonra Doğu Avrupa ülkeleri ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nun serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaptıkları önemli özelleştirmelerde, büyük miktarda yabancı yatırımları çekmiş ve Türkiye'nin yabancı yatırımcıların ilgi alanı dışında kalmasına neden olmuştur.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, uzun vadeli olduğu için gerçekleştirildiği ülkedeki makro değişkenler yatırım kararlarında önemli rol oynamaktadırlar. Türkiye'de uzun yıllardır süregelen yüksek oranlı enflasyon, istikrarsız büyüme ve politik sorunlar, uzun vadeli plan yapmayı büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Türkiye'de yapılan doğrudan yatırım miktarlarının artırılabilmesi için öncelikle, siyasal ve sosyal istikrarın sağlanarak, enflasyonun düşürülmesi, kamu kesimi reformu, özelleştirme ve imtiyaz projelerinin gündeme getirilmesi, bütçe açıklarının kapatılarak kamu borçlanma gereğinin azaltılması, devletin küçültülerek etkin hale getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili dikkat çeken bir başka hususta; fiili giriş yapan doğrudan yatırım miktarının, izin verilen yabancı sermaye yatırımlarından az olmasıdır. Bunun en önemli nedeni ise yatırımların gerçekleşme süreleridir. Yapılan yatırımların çoğunluğu izin verilen yılda tamamlanamamakta sonraki yıllarda da devam edebilmektedir Diğer bir neden ise çeşitli sebeplerle verilen izinler yatırımlara dönüştürülememesidir.

3.2.2. Portföy Yatırımları

Portföy yatırımı; tasarruf sahiplerinin buldukları ülkenin dışındaki bir ülkeden uluslararası politik risk, kambiyo kuru riski ve bilgi edinme riski gibi ek riskler üstlenerek hisse senedi, tahvil, bono ve diğer sermaye piyasası araçlarına yaptıkları yatırımdır. Doğrudan yatırımlar dışında, tahvil dışsatımı ya da menkul kıymetler alım satımı portföy yatırımı olarak tanımlanmaktadır.⁷⁹ Ödemeler dengesi sermaye akımları

---

⁷⁹ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 10.B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.299.

içerisindeki portföy yatırımları, varlıklar ve yükümlülükler olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. Varlıklar kısmında yurt içi yerleşiklerin dış piyasalardan menkul alım ve satımları gösterilmekte ve varlıkların (-) bakiye vermesi dış piyasalardan alımların satımlardan fazla olduğunu, (+) bakiye vermesi ise satımların alımlardan fazla olduğunu göstermektedir. Yükümlülükler kısmında ise iki alt başlık yer almaktadır. Bunlardan birincisi bankalar, kamu sektörü ve diğer kurumların tahvil ihracı yoluyla borçlandığı miktarlar, diğeri ise yurt dışı yerleşiklerin yurt içi piyasalarda yapmış oldukları menkul kıymet alım satımlarıdır.

Portföy yatırımlarını bir başka şekilde tanımlamak gerekirse; bir ülkede yerleşik bir kişinin başka bir ülkede yerleşik kişiye fon aktarması veya ondan bir aktif satın almak üzere fon göndermesi ile ortaya çıkmaktadır. Portföy yatırımları, sabit getirili finansal araçlara yönelik yatırımlar ve hisse senetlerine yönelik yatırımlar diye iki kısma ayrılabilir. Her ikisinde de yüksek getirinin çekiciliği ve elde edilmesi söz konusudur. Şöyle ki sabit getirili finansal araçların büyük kısmı, fon sıkıntısı içinde bulunan ülkelerin çıkardığı devlet iç borçlanma senetleridir ve bu ülkelerde büyük çoğunlukla Gelişmekte Olan Ülkelerdir (GOÜ). Fon sıkıntısı içindeki GOÜ'ler sermaye akımlarını çekmek için çıkardıkları devlet iç borçlanma senetlerine yüksek faiz uygulayacaktır, bu da yabancı sermaye akımlarını cezp edecektir. GOÜ'lerin hisse senedi piyasaları gelişmiş ülkelere göre kurumsallaşmamış ve sığ olduğundan yabancı sermaye kolaylıkla spekülâtif kazanç elde etme imkanı bulabilmektedir.

Portföy yatırımlarının temel özellikleri maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir:

1. Yabancı yatırımcılar ülke riski ve kur riskini dikkate aldıkları için genelde bu yatırımlar daraltıcı para politikaları uygulanan ortamları tercih etmektedirler.
2. Portföy yatırımlarının diğeri bir özelliği yüksek likiditeye sahip olmalarıdır. Bu yatırımlarda gözlenen aşırı dalgalanmalar, yüksek likiditeden ve yatırımcıların değişken beklentilerinden kaynaklanmaktadır.
3. Geri dönme riski çok yüksektir. Bu risk GOÜ'lerde daha büyüktür. Bu riskin gerçekleşmesi, döviz kurları ve faiz oranlarında istikrarsızlığa, döviz rezervleri düzeyine bağlı olarak da ödemeler dengesi krizine neden olmaktadır. Ayrıca döviz

kurları ile mental kıymetleri arasında bu yatırım akımları ile sıkı ilişki ortaya çıkarmakta ve karşılıklı etkileşim finansal krizlere neden olabilmektedir.

4. Ev sahibi ülkenin iktisadi politika özerkliğine kısıtlar getirmektedir. En belirgin kısıtlayıcı etkisi para politikası üzerindedir.

Portföy yatırımlarının bir kısmı kısa vadede hedeflenen kar elde edildikten sonra kaynaklarına dönerken, bir kısmı daha uzun vadede ülkede kalıp yatırım süresini sürdürebilir. Birinci durumda, gelen yatırım karyla birlikte geri döndüğünde, sermaye bu süre içinde büyümüş olduğundan net döviz çıkışı olur. İkinci durumda ise, portföyün kar etmeye devam edeceğine inanıldığından ülkede kalır ve göreceli olarak uzun vadeli bir yatırımdır.

Doğrudan yabancı yatırımları portföy yatırımlarından ayıran birkaç temel özellik şu şekilde sıralanabilir:

1. Doğrudan yatırımlarda yatırım ve üretim süreci tamamen yatırımı yapan şirket tarafından kontrol edilir. Denetimi daha etkin şekilde gerçekleştirmek için çoğu kez üst yönetim kadrolarını, yatırımı yapan şirket seçer. Oysa uluslararası portföy yatırımlarında bir şirkete ait hisse senedi veya tahvillerin satın alınması, yatırımcıya şirketin yönetimine doğrudan katılma hakkı vermez.
2. Doğrudan yatırımlarda yatırımcı, sermayenin yanı sıra makine donanımı ile nitelikli işgücü, işletmecilik bilgisi gibi üretimi artırıcı gerekli diğer desteği sağlayabilir. Portföy yatırımlarında ise yatırımcının tek katkısı sermayedir.
3. Doğrudan yatırımların tamamına yakın kısmı çok uluslu şirketler tarafından yapılır.
4. Yabancı yatırımcıların, satın aldıkları hisse senedi toplamı %50 seviyesini aşmış ve yönetim yabancı yatırımcıların tasarrufuna bırakılmışsa, doğrudan yatırım olarak nitelendirilebilir.

3.2.3. Uzun Vadeli Sermaye Akımları

Uzun vadeli sermaye hareketleri bankaların, kamu sektörünün ve özel şirketlerin, uluslararası finans kuruluşlarından, yabancı hükümetlerden aldıkları kredileri ifade eder. Yatırım bankaları, IMF ve Dünya Bankası, bankaların oluşturduğu

konsorsiyumlar ve diğ er kuruluş lar bu tür fonların kaynağını oluşturmaktadırlar. Genellikle proje finansmanı ve makro ekonomik dengelerin düzeltilmesi amacıyla verilen bu krediler, verimli alanlarda kullanıldığı taktirde faydalı olabilmekte ve vadelerinin uzunluğu dolayısıyla istikrarsızlıklar yaratmayabilmektedirler.

Uzun vadeli sermaye hareketlerinin (-) olduğu yıllar kredi ödemelerin fazla olduğunu yani çıkışları, (+) olduğu yıllar ise kredi yoluyla sermaye girişlerinin fazla olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Kısa Vadeli Sermaye Akımları & Sıcak Para

Ödemeler dengesi sermaye hareketleri içerisinde yer alan kısa vadeli sermaye de varlıklar ve yükümlülükler olarak iki bölümde oluşmaktadır. Varlıklar bölümünde dışarıya verilen krediler, yükümlülükler bölümünde ise, TCMB, ticari bankalar ve diğ er sektörlerin işlemlerinden kaynaklanan kısa vadeli borçları yer almaktadır.⁸⁰

Kısa vadeli sermaye ekonominin gelişim potansiyeline göre değil, genellikle finansal aktiflerdeki yüksek getiriden ve faiz-kur arbitrajından yararlanmak amacıyla gelebilmektedir. Bu nedenle bu tür sermaye büyük ölçüde spekülatif ve sıcak para özelliği taşıyabilmektedir. Vadelerinin kısalığı nedeniyle uzun dönemli ekonomik büyümeye katkıda bulunamamakta, geçici olarak ödemeler dengesi ve kamu açıklarını finanse etmektedir.

Türkiye'de sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği dönemde var olan makro ekonomik dengesizlikler giderilememiş ve giderekte büyümüştür. En önemli dengesizlik unsuru olan kamu kesimi açıkları, iç borç stokunu artırmış bu durum ise yeterince derinleşmemiş mali piyasalar üzerinde baskı yaratarak faiz oranlarını yükseltmiştir. Yüksek faizlerden yararlanmak isteyen kısa vadeli sermaye girişlerinde artışlar olmuş bu da yurt içi mali piyasaları bir anlamda rahatlatmıştır. Ancak varolan makro ekonomik dengesizlik ortamında yabancı aktörlerin beklentilerinin kötüleşmesi

---

⁸⁰ A.g.e., s. 299.

kısa vadeli sermaye hareketlerinde zaman zaman önemli çıkışlara neden olmuştur.⁸¹ Dolayısıyla Türkiye'ye yönelik kısa vadeli sermaye girişleri, portföy yatırımlarına benzer şekilde istikrarsız bir seyir izlemiş ve yıllar itibariyle dalgalanmanın yüksek olduğu görülmüştür.

1990'lı yıllarda, Türkiye'ye giren kısa vadeli sermaye akımlarında artışlar olmuş ancak 1991 Körfez Savaşı ve 1994'de yaşanan ekonomik krizle beraber Türkiye'den büyük miktarda kısa vadeli sermaye çıkışı yaşanmıştır.

Sıcak paranın iktisat yazınında genel kabul gören kesin bir tanımı olmamasına rağmen, spekülasyon, kısa dönemci ve aşırı dalgalanma ve akışkanlık gibi unsurları içerdiği ve bu unsurlara yol açtığı iktisadi istikrarsızlıkların da özü itibariyle bu öğelerden kaynaklandığı bilinmektedir.⁸²

Pratik düzeyde ise sıcak para aşağıdaki akımları içerecek şekilde tanımlanmıştır:

- Hisse senetlerine yönelen portföy yatırımları
- Kısa vadeli borç senetlerine yönelen portföy yatırımları
- Bankalara açılan kısa vadeli krediler (ticari krediler hariç)
- Diğer özel aktörlere açılan krediler (ticari krediler hariç)
- Banka mevduatındaki değişimler
- Banka dışı diğer varlıklardaki değişimlerden oluşur.⁸³

Sıcak para kavramı, genel kabul görmüş bir tanım olmamakla beraber, beklenen getiri oranları ve risklerdeki değişimlere hızlı tepki veren sermaye akımları olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, sıcak paranın miktarından ziyade, ani hareketi önemlidir. Bu çerçevede, kısa vadeli sermaye akımları genellikle sıcak parayı ikame eden bir veri olarak kullanılmakta ise de, aralarında önemli farklar mevcuttur: Kısa vadeli sermaye

⁸¹ S. Güven, "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 16 (185), ss. 79-98, 2001, s. 98.

⁸² Erinc Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2002, s. 156.

⁸³ Korkut Boratav, "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Eylül, 2001, s. 14.

akımları, reel sektör kredi işlemlerini de içerebilmekte, ancak ticari krediler benzeri kalemler sıcak para tanımına girmemektedir. Ayrıca, kısa vadeli sermaye kalemlerinde yer almayan, hisse senedi ve DİBS'ten oluşan portföy yatırımları, ki en önemli paya sahiptir ve net hata ve noksan kalemi de sıcak para tanımına dahil edilmektedir.

Net hata ve noksan kaleminin sıcak para olarak nitelendirilmesi yaklaşımı, söz konusu kalemin kayıt dışı sermaye akımlarını gösterdiği varsayımına dayanmaktadır. Nitekim, kriz ve istikrar dönemlerinde net hata ve noksan kaleminde görülen eğilimler bu yaklaşımı destekler niteliktedir. Diğer taraftan, banka muhabirlerindeki döviz hareketleri yoluyla da resmi rezervlerdeki değişim ödemeler dengesi istatistiklerinde izlenebiliyor iken, bankacılık dışı özel sektörün döviz varlıklarındaki değişim tam olarak izlenememektedir. Dolayısıyla, bankacılık dışındaki özel sektörün döviz varlıklarındaki değişimin de büyük ölçüde net hata ve noksan kalemine yansıdığı düşünülmektedir. Bu olguya dayanarak, net hata ve noksan kaleminin yerleşikler kaynaklı olduğu varsayılmaktadır.

Yukarıdaki tanımlar çerçevesinde, Türkiye için sıcak para büyüklüğü hesaplanırken, en genel ifade ile; portföy yatırımları, kısa vadeli sermaye akımları ile net hata ve noksan kalemleri sıcak para tanımına dahil edilmiştir. Ödemeler dengesi istatistiklerinden kullanılan kalemler aşağıda yer almaktadır:

Sıcak Para=

Portföy Yatırımları

(Yabancıların yurt içinde hisse senedi alım/satımları,

Yabancıların yurt içinde Hükümete ait iç borçlanma senetlerini alım/satımları,)

+Kısa Vadeli Sermaye Akımları

(Bankaların yurt dışında kullandıkları kısa vadeli krediler,

Yurt içinde yerleşik bankaların ve bankacılık dışı özel sektörün yurt dışından kullandıkları kısa vadeli krediler,

Yabancıların yurt içinde yerleşik bankalarda tuttıkları kısa vadeli mevduatlardaki değişim)

+Net Hata Noksan

Yabancı kaynaklı sıcak para hareketleri, İMKB’de hisse senedi ve DİBS alımları ile bankalarda açılan kısa vadeli mevduatlardan oluşmaktadır.

Sıcak parayı ekonomideki bir hastalık olarak tanımlamakta sıcak parayı ülkeler arasındaki faiz oranlarındaki ve döviz kurlarındaki değişimleri yakından izleyerek spekülasyon amaçlı portföy yatırımlarında bulunması olarak adlandırılmaktadır. Sıcak para akımları, başlangıçta paranın aktığı ülkede ödemeler bilançosu üzerinde olumlu etkide bulunmakta, fakat zamanla aşırı nakit girişleri, ulusal paranın aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Göreli olarak ucuzlayan ithalat mallarına talep artmaktadır. Eğer sıcak para girişi uzun süreli olmadığı takdirde bu ödemeler bilançosunu olumsuz etkilemektedir. Ona göre sıcak para adı verilen işlem, uluslararası para hareketlerinin ve portföy yatırımlarının mevcut olduğu döviz ve sermaye piyasalarında ortaya çıkar. Ekonomide küreselleşme, sermaye hareketlerinde hızlı liberalleşme, devalüasyon, faiz arbitrajı, uluslararası faiz oranlarının düşmesi ve ülke içinde yatırım ortamının düzelmesi nedeniyle başka ülkelerde doğrudan ve portföy yatırımlarına yönelmiş yatırımcılarının kendi ülkelerine yönelmeleri vs. hastalığının nedenleri arasında sayılmaktadır.⁸⁴

Uluslararası sermaye akımları, bir ülkede yerleşik bir kişinin başka bir ülkedeki yerleşik kişiye fon aktarması veya ondan bir aktif satın almak üzere fon göndermesi ile ortaya çıkmaktadır.⁸⁵ Bu akımlar bir yıldan kısa vadeli olarak gerçekleştiğinde ise kısa vadeli sermaye hareketleri olarak nitelendirilir.

Bir ülkeye yönelik sermaye akımları o ülkede bir krize neden olacak ise bu hareketlere yönelik bazı kısıtlamalar getirilmelidir. Bunun için firmalar tarafından döviz olarak borçlanılan fonlara karşılık uygulanabilir. Ancak bu uygulama yapılırken ilke, oranın vade uzadıkça azalması biçiminde olarak uygulanmasında yarar sağlanabilir.

Sermaye akımlarına yönelik bir başka uygulama ise, varlıklara veya vadelere göre sermaye girişlerinin vergilendirilmesi olabilir. Sermaye akımları üzerine bazı

---

⁸⁴ Coşkun Can Aktan, **Globalleşme Fırsat mı, Tehdit mi?**, Zaman Kitap, Yayın No:55, İstanbul, Nisan, 2004, s. 221.

⁸⁵ Uzunoğlu, Alkin ve Gürlesel, **A.g.e.**, s. 34.

miktar kısıtlamaları da konabilir. Bankaların döviz cinsinden yükümlülükleri veya yabancılara sattıkları kısa vadeli para piyasası araçlarına sınırlamalar getirebilir.

Kısa vadeli sermaye hareketleri, ödemeler dengesini oluşturan cari işlemler dengesinin açık veya fazla vermesi sonucu ortaya çıkabileceği gibi; esasen sermaye hareketlerinde tanınan serbestiye bağlı olarak, yurtiçi ve yurtdışı faiz farklılıklarından yararlanmak üzere ortaya çıkmaktadır. Bu tür kısa vadeli akımlar ekonomik gelişmelere karşı dayanıklılık gösterirken, zaman zaman spekülatif sermaye özelliği de taşıyabilir.

Kısa vadeli sermaye akımları çok çeşitli amaçlarla ülkeye gelmektedir. Hazine bonosu, hisse senedi, kısa vadeli banka mevduat hesapları, mevduat sertifikaları, ticari bonolar, finansman bonoları, ihracatçı ülkedeki ihracat bankasının ithalatçıya açtığı krediler, kabul kredileri, bankaların ve kuruluşların yurtdışından sağladıkları döviz kredileri kısa vadeli sermaye akımlarının oluşmasında yer alan kalemlerdir.

Küresel finans piyasalarında kısa vadeli sermaye hareketlerinin yoğunluğu son yıllarda çok büyük boyutlara ulaşmış öyle ki günlük para ticareti, günlük mal ticaretinin yaklaşık 40 katına ulaşmıştır. Küresel finans piyasalarındaki işlemler, döviz ticareti veya menkul kıymetlerin alım ve satımı şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak bu piyasalardaki en büyük işlem hacmi döviz değişimlerine ait bulunmaktadır. Dünya döviz piyasalarındaki bir günlük işlem hacmi, 1.2 trilyon dolardır. Oysa bu rakam 1970'lerde sadece 18 milyar dolardı.⁸⁶

Bu demektir ki, döviz piyasalarındaki günlük işlem hacminde 30 yılda yaklaşık 67 katlık bir artış meydana gelmiştir. Bu verilerden çıkan sonuç küresel piyasaların bir tarafta üretilmiş mal ve hizmetlerin ticaretinin yapıldığı reel ekonomi, diğer tarafta ise para tüccarları ile spekülatörlerin yer aldığı kumarhane kapitalizmi⁸⁷ şeklinde oluşmuş bulunan ikili bir yapıda olduğudur.

---

⁸⁶ Muhammet Akdiş, "Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar, Tobin Vergisi", **Active Ekonomi Dergisi**, No:36, Mayıs-Haziran, 2004, s. 1.

⁸⁷ Erineç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2002, s. 39.

Türkiye ekonomisinin yüksek borçlanma ihtiyacı, reel faizlerin yüksek oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle döviz kurlarındaki düşüklüğün yada TL'nin aşırı değerlendiği durumlarda, ki son dönemlerde uygulanan ekonomi politikaları bunu göstermekte, yüksek reel faizler uluslararası sıcak para açısından cazip imkanlar sunmaktadır. Hal böyle iken Türkiye'de hazine bonolarına faiz getirileri üzerinde, Hazine'nin ne denli yüksek bir maliyetle borçlandığı ve sıcak para akımlarına açık bir ekonomi olgusu gözler önüne sermektedir.

SONUÇ

Küreselleşmenin artık dünya milletleri için kaçınılmaz olduğu, her ülkenin küreselleşmeden etkilendiği küreselleşmenin tanımından, etkilediği çevreden ve tarihteki gelişiminden belli olmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle eski usul ticaret yapısının kaybolması ve yeni küreselleşen dünyada milletlerin birbirleriyle olan alışverişlerinin yeni boyutlar kazanması örneklerle incelenmiştir. Küreselleşme kavramının yukarıda da anlatıldığı gibi olumlu ya da olumsuz (küreselleşme karşıtı görüşler) olduğu tartışılmakla beraber, hem pozitif hem de negatif yanları gösterilmiştir.

Küreselleşme sosyal, kültürel, teknolojik vb. yönlerden ülkeleri etkilese de bu çalışmada küreselleşmenin ekonomik ve finansal etkileri ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Bu ekonomik ve finansal etkiler özellikle çokuluslu şirketlerin yaptığı işlerle ve küreselleşme sürecini hızlandıran ekonomik ve çevresel faktörlerin etkisiyle kendini göstermektedir. Çalışmanın ana bölümlerinden biri olan sermaye akımlarının bir parçası da zaten bu çokuluslu şirketlerin geliştirmekte olan ülkelere yaptığı yatırımlardır. Küreselleşmenin her şeyi bu kadar etkilediği zaman, bu etkilerin sonuçlarıyla yeni bir dünya düzeninin oluşması da kaçınılmaz olmaktadır.

Küreselleşme ekonomik açıdan ülkelerin birbirleriyle alışverişinin artması ve çeşitlenmesini desteklemiştir. Bu bir yönden küresel sermaye akımlarının genellikle geliştirmekte olan ülkelere girmesiyle olmaktadır. Üretimin dünya çapına yayılması, ülkeler arası ticaretin artması ve sermaye akışının önündeki engellerin yavaş yavaş yok olması ülkelerin dış dünyayla bağlantılarını kuvvetlendirmiştir. Bu küresel sermaye akımları bir çok yönden ele alınmakla beraber çalışmamızda özel sermaye akımları, kalkınma amaçlı, hibe ve kredi şeklindeki resmi sermaye akımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları olarak gruplandırılmıştır. Sermaye akımlarının ne şekilde hangi ülkeleri daha çok etkilediği, nasıl serbestleştiği, ekonomi üzerindeki etkileri ve neden geliştirmekte olan ülkelere daha çok aktığı 2. Bölümde açıklanmıştır.

Geliştirmekte olan bir ülke olan Türkiye çokuluslu işletmelerin ve diğer faktörlerin de etkisiyle dünya küresel sermayesinden payını almaktadır. 1980 öncesi, yabancı sermayenin Türkiye'ye girememesi ve bu dönemde nasıl bir ekonomik politika

izlendiği, 24 Ocak Kararlarıyla Türkiye'nin ekonomik düzeninin nasıl değiştiği ve küresel sermayenin nasıl daha rahat Türkiye'ye girdiği çalışmanın 3. Bölümünde anlatılmaktadır. 1980 sonrası dönemde, finansal serbestleşme dolayısıyla ithalat, ihracat, döviz vb. ekonomik terimlerin rakamları oldukça değişim göstermiştir. Bu dönemde, Türkiye'ye giren yabancı sermaye yatırımlarını genel olarak gruplandırmak gerekirse; bu yatırımlar dört ana başlık altında toplanabilir. Birincisi, doğrudan yabancı yatırım, bir firmayı satın alma, sermaye sağlama ya da sermaye arttırma; ikincisi, portföy yatırımları, hisse senedi, tahvil, bono ve diğer sermaye piyasası araçlarına yaptıkları yatırımlar; üçüncüsü, uzun vadeli sermaye yatırımları, uzun vadede alınan kredileri ve son olarak, kısa vadeli sermaye akımları ve sıcak paradır.

Doğrudan Sermaye Akımları ve Uzun Vadeli Sermaye Akımları GO ekonomilerini tetikleyen, işsizliği önleyen , teknoloji transferi sağlayan ,yatırım, üretim ve pazarlama konularında tecrübe ve bilgi birikimini ekonomiye kazandıran iki sermaye akımı olarak dikkat çekmektedir.Bu nedenle belirtilen bu iki sermaye akımının desteklenmesi, vergi kolaylığı ve yatırım kolaylığı getirilmesinin uygun olacağı şekilde değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte Portföy Yatırımları ve Kısa Vadeli Sermaye Akımları ki bunlar paradan para kazanma ilkesine dayalı bir tür fon hareketleridir ,GOÜ lerin üretimlerine hiçbir katkısı olmaması , spekulatif amaçlı olarak denetimsiz hareketliliği sonucu GO piyasalarının zarar görmesine neden olmakta ülkeleri finansal krizler konusunda hassas hale getirmektedir. Bundan dolayı bu tür sermaye akımlarının kontrollü ve yüksek denetimli olarak dolaşımına izin verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKIN, Hilmi Bahadır. **Yeni Ekonomi Stratejisi, Rekabet, Küreselleşme**. Çizgi Kitabevi Yayınları. Mart 2005.
- AKTAN, Coşkun Can ve ŞEN, Hüseyin. **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**. ANKARA: TOSYÖV Yayınları 1999.
- AKTAN, Coşkun Can. **Globalleşme Fırsat mı, Tehdit mi?**. İSTANBUL: Zaman Kitap. Yayın No:55. Nisan 2004.
- ASLAN, Nurdan. **Uluslararası Özel Sermaye Akımları: Portföy Yatırımları ve Sıcak Para Hareketleri**. İSTANBUL: Türkmen Kitabevi 1997.
- BAŞKAYA, Fikret. **Borç Krizi Üzerine Bir Deneme**. ANKARA: Yargı Kitapevi. 1986.
- BAŞOĞLU, Ufuk ve ÖLMEZOĞULLARI, Nalan. **Dünya Ekonomisi**. BURSA: Ezgi Kitabevi Yayınları. 2001.
- BERKSOY, Taner. **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**. İSTANBUL: İTO. 1998.
- BERKSOY, Taner ve SALTOĞLU, Burak. **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**. İSTANBUL: İstanbul Ticaret Odası. Yayın No:1998-58. 1998.
- Birleşmiş Milletler. **İnsani Gelişim Raporu (İGR)**. Birleşmiş Milletler Gelişim Programı. LONDRA. 1999.
- ÇELEBİ, Işın. **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**. İSTANBUL: e Yayınları. 1991.
- EŞKİNAT, Rana. **Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi**. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir. 1998.
- GÜVENÇ, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**. İSTANBUL: Remzi Kitabevi. 1999.
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame. **Küreselleşme Sorgulanıyor**. Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 2007.
- IŞIKLI Alpaslan Işıklı. **Sosyal Politika Açısından Küreselleşme, Küreselleşme Hikayesi**. Der.: Işın Kansu. Ankara: Dost Yayınları. 1995.
- KARLUK, Rıdvan. **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**. İSTANBUL: İTO Ekonomik Yayınları Dizisi. No:13. 1983.
- KARLUK, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**. 4.B.. İSTANBUL: Beta Basım Yayım. 1996.

- KAYA, Yasemin Türker. **Sermaye Hareketleri ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi Türkiye Örneği**. İstanbul. 1998
- KAZGAN, Gülten. **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**. Altın Kitaplar Yayınevi. 1985.
- KAZGAN, Gülten. **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. Remzi Kitabevi. 9. Basım. 2000.
- KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2000
- KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?**. İSTANBUL: Altın Kitaplar Yayınevi. 1997.
- KEPENEK, Yakup. **Türkiye Ekonomisi**. ANKARA: Verso Yayınları. 5. Baskı. 1990.
- KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan. **Türkiye Ekonomisi**. 10.B.. İSTANBUL: Remzi Kitabevi. 2000.
- ÖYMEN, Onur. **Geleceği Yakalamak**. İSTANBUL: Remzi Kitapevi. 2000.
- SEYİDOĞLU, Halil. **Ansiklopedik Ekonomik Terimler Sözlüğü**. 2.B.. İSTANBUL: Kurtiş Matbaacılık. 1999.
- SEYİDOĞLU, Halil. **Uluslararası Finans**. İSTANBUL: Güzem Yayınları. No:16. 2001.
- SEYİDOĞLU, Halil. **Uluslararası İktisat**. Güzem Yayınları. 1998.
- SOROS, George. **Küreselleşme Üzerine**. Çev: Mert Keçik. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2003.
- STIGLITZ, Joseph E.. **Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı**. Çev.:Arzu Taşçıoğlu ve DenizVural. İSTANBUL: Plan B Yayıncılık. 2002.
- ŞAHİN, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi**. BURSA: Ezgi Kitapevi. 1995.
- TONAK, E. Ahmet ve Diğ.. **Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**. Der. E. Ahmet Tonak. 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi. 2000.
- TOPRAK, Metin. **Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler 1980-1995**. ANKARA: Turhan Kitapevi. 1996.
- TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI (TCMB). **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**. TCMB Yayını. Mayıs 2002.
- UNCTAD. **Dünya Yatırım Raporu (World Investment Report)**. Cenova. 2001.
- ÜNSAL, Erdal **Makro İktisat**. ANKARA: İmaj Yayıncılık. 2001.

Yabancı Sermaye Raporu, Hazine Müsteşarlığı Mart 2005.

YELDAN, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**. İSTANBUL: İletişim Yayınları. 2002.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul. **Küreselleşme, Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**. Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi. İzmir. 2007.

Makaleler

AKDIŞ, Muhammet. **“Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar”**. Tobin Vergisi. Active Ekonomi Dergisi. No:36. Mayıs-Haziran. 2004. s. 1.

BORATAV, Korkut. **“2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”**. İşletme ve Finans. Eylül 2001. s. 14.

GÜRAK, Hasan. **“Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı”**. Verimlilik Dergisi (MPM). 2003-2. s. 6.

GÜVEN, S.. **“Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”**. İktisat, İşletme ve Finans Dergisi. 16 (185). ss. 79-98. 2001. s. 98.

ŞAHİN, Mehmet ve GÜMÜŞ Murat. **“Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Küreselleşmenin Fırsat ve Tehditleri”**. Mülkiye Dergisi. Cilt:7. S:240. 2003. s. 127.

TAĞRAF, Hasan. **“Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”**. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt 3. Sayı 2. 2002. s. 41.

ULUSOY, A. ve KARAKURT, B.. **“Türkiye'de Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Etkileri”**. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi. Ocak 2001. Sayı:38. ss.45-46. s. 53-54.

UYGUR, Ercan. **“Kalkınma Ortamı”**. Ekonomik Yaklaşım. Cilt:14. Sayı:49. 3. Makale. 2000. s. 46.

UZUNOĞLU, Sadi, ALKİN, Kerem ve GÜRLESEL, Can Fuat. **“Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye”**. İSTANBUL: İMKB Araştırma Yayınları. No:6. Haziran 1995. s. 34.

ZENCİRKIRAN, Mehmet. **“Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”**. İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi. Cilt:3. Sayı:1. 2001. s. 4.

Elektronik Kaynaklar

KUMCU, Erkan. **Küresel Sermayenin Gidecek Yeri Kalmadı (Hürriyet Gazetesi).**

(Çevrimiçi)

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/5854976.asp?yazarid=7&gid=61> (Erişim

Tarihi: 07.09.2007)

ÖZHAN, Taha. **Bir Küreselleşme Miti.** Serbest Ticaret. Yarın Dergisi. 2006. s. 2.

(Çevrimiçi)<http://www.haber10.com/makale/2550/>. (Erişim Tarihi: 17.06.2007).

(Çevrimiçi)<http://tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2>

EF4376734BED947CDE&Kelime=k%000fcreselle%u015fme. (Erişim Tarihi:

23.07.2007).